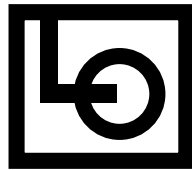

Ekonomiska utsikter

LO-ekonomerna utger
sedan 1947 en konjunkturrapport. Den
kommer ut två gånger om året, vår och höst.
Detta är 2002 års höstprognos.

Vid frågor om innehållet, ring
LARS ERNSÄTER på tel: 08-796 27 44.

Manusstopp: 2002-10-09

LO 02.10 5.000
ISBN 91-566-1917-0

Innehåll

EKONOMISKA UTSIKTER, Hösten 2002

1	Sammanfattning	3
2	Konjunkturprognos	6
	BILAGA: Tabeller och diagram	19
3	Lönebildningen	27
	BILAGA: Nu har kvinnorna hunnit ikapp, men inte vad gäller lönen	37

TABELLER		Sida
1.1	Försörjningsbalans och nyckeltal	3
2.1	BNP procentuell förändring	6
2.2	Försörjningsbalans	9
2.3	Export och import av varor	10
2.4	Investeringar	11
2.5	Disponibel inkomst och privat konsumtion	13
2.6	Olika komponenters bidrag till den årliga förändringen i genomsnittlig arbetad tid	16
2.7	Frånvaro hel vecka av olika orsaker per sysselsatt	16
2.8	Arbetsmarknadsläget	17
2.9	Löneökningar på hela arbetsmarknaden	16
2.10	Lönekostnadsökningar i näringslivet	18
2.11	Bidrag till prisökningen	18
2.12	BNP inom OECD-området	19
2.13	Konsumentpriser	19
2.14	Arbetslöshet i procent av arbetskraften	19
2.15	Försörjningsbalans	20
2.16	Försörjningsbalans, implicitpriser	19
2.17	Svensk industris relativa kostnadsläge på exportmarknaden	20
2.18	Bytesbalansen	21
2.19	Totala investeringar	21
2.20	Löner, priser och privat konsumtion	21
2.21	Produktion inom olika sektorer	21
2.22	Arbetsproduktivitet	21
2.23	Sysselsättningen enligt NR	21
2.24	Arbetsmarknadsläget	22
3.1	Lönekostnadsutveckling i näringslivet i EU	29
3.2	År 2001, procentuell förändring	30
3.3	"Löner 2000, uppdelade på sektor och könstillhörighet"	40
2.12	Utveckling av sysselsättning och löner	16
2.13	KPI	18
2.14	BNP-tillväxt inom OECD	23
2.15	Arbetslöshet	23
2.16	Brentolja	23
2.17	Svenska växelkursen	23
2.18	RULC på exportmarknaden	23
2.19	Orderingång exportmarknaden SCB	23
2.20	Orderingång exportmarknaden KI	24
2.21	Terms of trade	24
2.22	Handel med varor	24
2.23	Bostadsinvesteringar	24
2.24	Industriinvesteringar	24
2.25	Övrigt näringsliv investeringar	24
2.26	Ekonomins lagerstock	25
2.27	BNP och real disponibel inkomst	25
2.28	Sparkvot	25
2.29	Industriproduktionen	25
2.30	Produktion övrigt näringsliv	25
2.31	Byggnadsproduktionen	25
2.32	Bruttovinstandel i näringslivet	26
2.33	Lönekostnadsökning 2001, arbetare/tjänstemän	26
2.34	Arbetade timmar	26
2.35	Totalt utbud och sysselsättning	26
2.36	Arbetslöshet	26
2.37	Personalomsättning i privata sektorn	26
3.1	Lönekostnader per timme i näringslivet	27
3.2	Reallönekostnader per timme i näringslivet	27
3.3	Vinstutveckling i näringslivet	28
3.4	Lönekostnadsökning i näringslivet, Eurostat och Economic Outlook	29
3.5	Lönekostnadsutveckling i näringslivet, Sverige/EMU	30
3.6	Arbetsproduktivitet	31
3.7	Löneinflation	31
3.8	Sveriges Phillipskurva	31
3.9	Löneökningar, arbetare/tjänstemän	32
3.10	Arbetskostnadsindex i näringslivet, arbetare/tjänstemän	32
3.11	Antal anställda i hela ekonomin, arbetare/tjänstemän	33
3.12	Antal anställda, näringslivet/kommunerna	33
3.13	Löneökningar, offentlig/privat sektor	34
3.14	Löneutveckling, näringslivet/kommunerna	34
3.15	Utvecklingen av kvinnors och mäns genomsnittliga humankapital	38
3.16	Utvecklingen av kvinnors löner som andel i procent av mäns	38

DIAGRAM		Sida
2.1	Växelkurs mot dollar	7
2.2	Svensk växelkurs mot exportkonkurrenter	8
2.3	BNP	8
2.4	Bruttoinvesteringar	11
2.5	Privat konsumtion	12
2.6	Hushållssektorns förmogenhetsvärden	12
2.7	Produktivitetens utveckling i näringslivet	13
2.8	Sysselsättningsgrad 20-64år	14
2.9	Sjukfrånvaro	14
2.10	Arbetskraften	15
2.11	Arbetskraftsdeltagande	15

Sammanfattning

KONJUNKTURPROGNOSEN

Den internationella konjunkturen förbättras men det går långsamt. Förhoppningarna om en mer kraftfull återhämtning i USA som kan dra med sig andra länder har hittills inte infriats. Krigsrisker, börsfall och företagsskandaler dominerar bilden snarare än indikationer på ett nära förestående uppsving.

Den svenska konjunkturuppgången fördröjs. BNP-tillväxten för nästa år revideras ner kraftigt jämfört med vår tidigare prognos. BNP bedöms nu kunna växa med 1,8 procent i år, 2,3 procent nästa år och 2,9 procent 2004. Osäkerheten kring utvecklingen internationellt och fortsatt börsturbulens gör att riskerna i prognosen ligger på nedåtsidan.

Kronan har stärkts sedan en tid tillbaka. Att en förstärkning kommer nu sammanhänger dels med EMU-diskussionens utveckling, dels med att en förväntad dollarförsvagning tycks ha inletts. Fundamentala faktorer talar för en fortsatt förstärkning av kronan. Troligen kommer även fortsättningsvis tidpunkten för en ytterligare kronförstärkning vara kopplad till dollarns utveckling och EMU-frågan. Kronan förväntas stärkas mer mot dollarn än mot euron. Vid slutet av 2003 bedöms en dollar kosta 8,50 och en euro 8,80 kronor.

Exporten och hushållens konsumtion är nyckelfaktorer för en starkare konjunktur. Efter ett mörkt fjolår ser vi nu en gradvis förstärkning av såväl exporten som konsumtionen. Men det ser ut att bli en långsammare återhämtning än vi tidigare räknat med.

Försörjningsbalans och nyckeltal

procentuell förändring	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Privat konsumtion	0,2	1,3	2,2	3,2		
Offentlig konsumtion	1,4	1,7	0,8	0,8		
Investeringar	1,5	-0,3	3,9	5,0		
Lagerinvesteringar*	-0,5	-0,4	0,4	0,0		
Export av varor och tjänster	-1,4	1,5	6,1	7,2		
Import av varor och tjänster	-3,9	-1,2	7,2	7,8		
BNP	1,2	1,8	2,3	2,9	2,5	2,4
Nyckeltal:						
Sysselsättning	2,0	0,0	0,9	1,2	0,9	0,8
Arbetslöshet, total**	6,3	6,3	6,1	5,8	5,6	5,5
Arbetslöshet, öppen ***	4,0	3,8	3,7	3,5	3,5	3,5
Sysselsättningsgrad 20-64	78,2	78,1	78,5	79,2	79,6	80,0
Timlön	4,4	3,9	3,9	4,0		
Konsumentpriser (IPI)	1,6	1,7	1,7	1,5		
Real disponibel inkomst	3,0	5,4	2,4	2,7		
Bytesbalans ****	3,0	3,8	3,6	3,9		

*förändring i procent av föregående års BNP

**procent av totalt utbud

***procent av arbetskraften

****procent av BNP

TABELL 1:1

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Exportutvecklingen förklaras av samspelet mellan tre faktorer: tillväxten i omvärlden, en i huvudsak växelkursbestämd konkurrenskraft och telekomexportens utveckling. Omvärldens efterfrågan tilltar successivt fram till och med 2004. Konkurrenskraften försvagas med ca 3 procent per år 2003 och 2004 när kronan stärks. Först 2004 räknar vi med att telekomexporten ger påtagliga positiva bidrag till den totala exporten.

En konsumtionsuppgång i år ligger i linje med den kraftiga uppgången i real disponibel inkomst. Samtidigt sätter den långvariga börsnedgången sina spår i form av försvagad förmögenhetsställning och ökad osäkerhet. Hushållen svarar med att dra upp sparkvoten. Förmögenhetseffekter dämpar konsumtionen även nästa år. Samtidigt halveras i stort sett ökningstakten för de reala disponibla inkomsterna. Vår syn är därför att ett högre tempo för konsumtionsutvecklingen dröjer tills 2004.

Sysselsättningen har stagnerat sedan drygt ett år tillbaka. Först nästa år tror vi sysselsättningen kan vända upp. Åren 2003 och 2004 bedöms sysselsättningen kunna öka med sammantaget 90 000 personer. Det är inte tillräckligt för att regeringens sysselsättningsmål ska nås. I våra beräkningar landar sysselsättningsgraden på 79,2 procent 2002. Skälet att sysselsättningsmålet inte nås är brist på efterfrågan, inte brist på arbetskraft.

I en aggregerad beräkning för åren 2005 och 2006 visas att med ökat arbetskraftsdeltagande kan BNP växa med runt 2,5 procent dessa år och sysselsättning öka med ytterligare 70 000 personer. Då skulle sysselsättningsgraden komma upp i 80 procent 2006.

Arbetsmarknadens försvagning sen början av 2001 har dämpat löneglidningen rejält och lönerna beräknas för år 2002 öka med 3,9 procent. Sysselsättningsuppgången under 2003 och 2004 påverkar löneglidningen marginellt och löneökningstakten väntas dessa år bli 4 procent. I den offentliga sektorn har lönerna under 2000 och 2001 ökat några tiondelar mer än i den privata sektorn. Denna utveckling väntas fortsätta under de närmaste åren.

I år lättar inflationstrycket markant. Löneökningstakten avtar, produktiviteten utvecklas starkt i konjunkturuppgången och importpriserna utvecklas svagt. Resursutnyttjandet i näringslivet är svagt enligt alla tillgängliga indikatorer. Vi räknar med att inflationen kommer att etablera sig i underkant av 2 procent 2003 och 2004.

STABILISERINGSPOLITIKEN

Skillnaden mellan föreliggande prognos och den som LO-ekonomerna gjorde i våras gäller framför allt nästa år. BNP-tillväxten bedöms nu bli 1 procentenhet långsammare 2003. I vårprognosen låg eventuella hot mot ett konjunkturuppsving på ekonomins utbudssida i form av brist på arbetskraft och risk för överhettning. Nu är det sviktande efterfrågan som lägger band på tillväxten. Med hänsyn till vår prognos för löne- och prisutvecklingen drar vi ändå slutsatsen att utrymmet för efterfrågestimulanser är begränsat. Det måste dock finnas beredskap att agera om konjunkturuppgången tappar ytterligare fart.

Utrymmet för **penningpolitiken** att stimulera efterfrågan måste ses i ljuset av hur inflationen utvecklas. Vår bedömning är att inflationen kommer att ligga i underkant av målet på två års sikt, men marginalen är liten. Det talar för att Riksbanken kan lämna styrräntan oförändrad. Om riskbilden för utvecklingen framöver vägs in blir argumenten för en räntesänkning starkare. Det finns några andra faktorer i vågskålen för en räntesänkning. Den svenska styrräntan ligger 1 procentenhet över euroräntan trots likartad inflationstakt. Vidare är inflationsförväntningarna låga. Ser man slutligen på ränta och växelkurs sammantaget innebär den gradvis starkare kronan stramare sk monetära förhållanden. I den andra vågskålen finns osäkerheten kring lönebildningen. Tydliga signaler om att lönebildningen fungerar väl vore därför gynnsamt för utvecklingen. Sammantaget är vår bedömning att Riksbanken i nuläget kan avvakta med räntesänkningar, men man bör inte tveka att agera om konjunkturuppgången försvagas ytterligare.

Finanspolitikens inriktning är betydligt mindre expansiv i år jämfört med förra året. En bra sak i det nuvarande konjunkturläget är att regeringen avser att förlänga det tillfälliga anställningsstödet till kommunerna. Samtidigt skjuts det fjärde steget i kompensationen för egenavgifterna på framtiden och det finns inget utrymme under utgiftstaket för ytterligare utgiftsökningar. Den nuvarande situationen är ett exempel på att en marginal för efterfrågestimulerande politik måste finnas.

LÖNEBILDNINGEN

Under andra hälften av 1990-talet har de svenska lönekostnaderna ökat betydligt mer än i EU-länderna utan att detta har slagit hårt mot den svenska ekonomin. Tvärtom har den utvecklats bättre än i EU-länderna.

Detta beror på att ett ”extra” löneutrymme uppstod efter realräntans halvering från mitten av 1990-talet. När realräntan föll, så föll också avkastningskravet i ekonomin och en större del av vinsterna kunde gå till löneökningar utan att det slog mot en önskvärd investeringsutveckling.

Realräntans fall berodde på att de stora inflationsriskerna i ekonomin försvann under andra hälften av 1990-talet. Nu är inflationen låg och stabil vilket medfört att även realräntan är relativt låg. Man kan inte i framtiden räkna med några större nedgångar i realräntan och därför kommer det inte att uppstå något ”extra” löneutrymme i framtiden. Därför måste lönekostnadsutvecklingen på ett helt annat sätt än tidigare följa den i EU-länderna. Denna lönenorm kan uppskattas till 3,5 procent, vilket innebär att lönekostnaderna i genomsnitt på hela arbetsmarknaden bör öka med 3,5 procent. Om vissa grupper ska kunna ha högre löneökningstakt, måste andra ha lägre. Vid ett eventuellt medlemskap i EMU blir denna lönenorm betydligt striktare. Då finns inga marginaler alls för avvikelser.

För närvarande ligger den svenska lönekostnadsutvecklingen något över denna lönenorm. Lönekostnaderna i näringslivet ökar nu med 3,8 procent. Den svenska lönebildningen måste de närmaste åren få ned denna lönekostnadsutveckling till 3,5 procent, men uppgiften är svårare än så. Detta beror på att idag är läget på arbetsmarknaden inte tillfredsställande. Den totala arbetslösheten ligger på nästan 6,5 procent och sysselsättningsgraden på 78 procent. Inom några år bör den totala arbetslösheten vara nere i 5,5 och sysselsättningsgraden ligga på 80 procent. På vägen dit får inte lönekostnaderna i genomsnitt öka mer än 3,5 procent. Detta innebär större krav på lönebildningen än vad som dagens arbetsmarknadsläge ställer.

Inom denna lönenorm ska lönebildningen dessutom hantera de spänningar som finns pga rådande lönereationer mellan olika grupper på arbetsmarknaden. Spänningarna finns framförallt mellan arbetare och tjänstemän, mellan privat och offentlig verksamhet samt mellan kvinnor och män.

Tjänstemännens lönekostnader har sedan 1997 i genomsnitt ökat 2 procent mer än arbetarnas lönekostnader. En högre ökningstakt i utgående lön förklarar 1 procentenhet medan den andra procentenheten beror på ökade avsättningar till tjänstemännens avtalade pensionsförsäkringar. Om inte dessa avsättningar slutar

att öka kommer de att skapa problem i lönebildningen när utrymmet för lönekostnader blir mer begränsat och utrymmet för avvikelser blir minimalt.

Den svenska lönebildningen står inför stora och svåra uppgifter i framtiden. Arbetslösheten måste ner samtidigt som olika spänningar i lönebildningen ska hanteras. Dagens institutioner räcker sannolikt inte till samtidigt som vi vid ett medlemskap i EMU inte längre har en riksbank som sköter stabiliseringspolitiken. Nuvarande institutioner behöver därför utvecklas och nya skapas som främjar samordnade lösningar på olika problem.

Vid ett eventuellt medlemskap i EMU är det självklart att finanspolitiken ska ta ansvar för stabiliseringspolitiken. För att kunna hantera en eventuell kostnadskris, måste det finnas en institution där arbetsmarknaden parter kan uppnå breda lösningar i lönebildningen för att svensk ekonomin snabbt ska kunna återgå till lämplig lönekostnadsnivå. ▲

Konjunkturprognos

DEN INTERNATIONELLA UTVECKLINGEN

Den internationella konjunkturen förbättras, men det går långsamt. De tre stora ekonomiska blocken USA, Japan och euro-området utvecklas alla svagt. Japan uppvisar återigen mycket stora problem och en oförmåga att politiskt hantera dem.

Vår bild av den internationella ekonomins utsikter under 2003 är trots detta allvarliga läge aningen mer optimistisk än den vi tecknade i vårens Ekonomiska Utsikter. Konsensusbilden bland prognosmakare har länge varit mer optimistisk än vår bild, men förväntningarna skruvas nu allmänt ner. I våras pekade många framåtsyftande indikatorer uppåt, men förväntningarna har under sommaren vänt nedåt. Oro för krig i Irak, nya terrordåd och en oljeprisuppgång medför ökad finansiell instabilitet. De fortsatt stora aktiekursfallen på svenska och internationella börser samt efterbörderna av redovisningsskandalerna i USA medför också ökad finansiell oro. Det finns enligt vår bedömning relativt många negativa faktorer som gör att det råder en stor osäkerhet om när uppgången i den internationella konjunkturen kommer till stånd.

Tillväxten i OECD-området blev under 2001 endast 0,7 procent och den väntas bli 1,5 procent i år. Under 2003 förväntar vi oss att den ökar till 2,4 procent och därefter till 2,9 procent under det följande året. Euroområdet får en något jämnare utveckling och den

BNP

Procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004
USA	0,3	2,0	2,2	3,0
Japan	-0,4	-0,7	0,9	1,5
Tyskland	0,7	0,4	1,8	2,5
UK	1,9	1,5	2,6	2,7
OECD	0,7	1,5	2,4	2,9
EMU-12	1,6	0,9	2,2	2,7
NORDEN	1,0	1,5	2,2	2,7
Exp.markn.vägd	1,1	1,1	2,1	2,6

TABELL: 2:1 KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

största svackan kommer först i år, då tillväxten förväntas bli låga 0,9 procent. Det är bla den svaga inhemska efterfrågan som drar ner ekonomierna i området. 2003 och 2004 förväntas dock en återhämtning och att illväxten blir 2,2 respektive 2,7 procent.

USA

Data för utvecklingen i USA har reviderats nedåt under sommaren och visar nu svaga 0,3 procent som årstillväxt för 2001. Under första kvartalet i år var tillväxten dock stark, för att sen falla tillbaka under andra kvartalet. Vår bedömning är en fortsatt modest tillväxt under resten av i år, och sedan en gradvis förstärkning som ger en (uppräknad) årstakt på runt 3 procent under andra halvan av 2003.

Hur kommer efterfrågan i USA att utvecklas?

- En överraskande god utveckling av den privata konsumtionen har hittills stabiliserat efterfrågan. Det finns inga uppenbara skäl för att konsumtionstillväxten ska tillta, utan snarare mattas den av. Stimulanspaketet med skattesänkningar från i våras har inte medfört någon nämnvärd ökad konsumtion, och förväntas inte göra det i fortsättningen heller.
- Sparkvoten låg under hela 1970- och 80-talen på minst 8 procent och med stigande börskurser under 1990-talet sjönk den ner mot 2 procent. 2001 blev den något över 2 procent. Börsoron talar för ett stigande sparande och hittills i år har sparkvoten ökat upp mot 4 procent.
- En nedgång av fastighetspriserna skulle påverka den privata konsumtionens utveckling negativt. Vår bedömning är att det krävs en än mer försämrad arbetsmarknad innan priset på fastigheter sjunker väsentligt. I siffrorna kan vi ännu ej se detta, men vi betraktar det som en riskfaktor.
- Offentlig konsumtion har dragit upp BNP-tillväxten, bla beroende på försvarssatsningar. Vi förväntar oss fortsatta positiva bidrag, även om problemet med växande budgetunderskott blir större och större.

- Under slutet av 2001 och början av 2002 hölls efterfrågan uppe av ett kraftigt lageromslag. Det mesta av lageranpassningen torde nu vara över.
- Investeringarna har gått ner rejält, en anpassning till tidigare ”överinvesteringar” och ett lyft av dem ligger knappast nära i tiden.
- Nettoexporten har bidragit negativt till BNP-tillväxten. Här har säkert den starka dollarn haft betydelse. Vi prognosticerar en fortsatt dollarförsvagning vilket hjälper upp nettoexporten. Den kan dock inte driva på tillväxten mycket då exporten är en liten del av BNP i USA, ca 12 procent, till skillnad från flera mindre länder i Europa där exporten svarar för mellan 30 – 40 procent av BNP.

Framtidsutsikterna för USA hämmas i viss mån av att utrymmet för ytterligare expansiv ekonomisk politik är begränsat. Federal Reserve kan sänka styrräntan något, men den är redan på låg nivå. Budgetöverskott har vänts till underskott och begränsar det finanspolitiska utrymmet kraftigt. Indikatorer på företags- och konsumentförtroende visar inga styrketecken under senare tid, vilket kan ses som ett uttryck för bristande förtroende för den ekonomiska politiken i landet.

USAs ekonomi har fortfarande stora underskott i sin bytesbalans vilket skapar förväntningar om ett dollarfall. Hittills i år har också dollarns värde fallit och den fortsatt relativt svaga ekonomiska utvecklingen i USA talar för att en fortsatt nedgång i dollarns värde. Vi räknar med en fortsatt måttlig nedgång under år 2003 till ett värde där 1 dollar kostar något mindre än 1 euro.

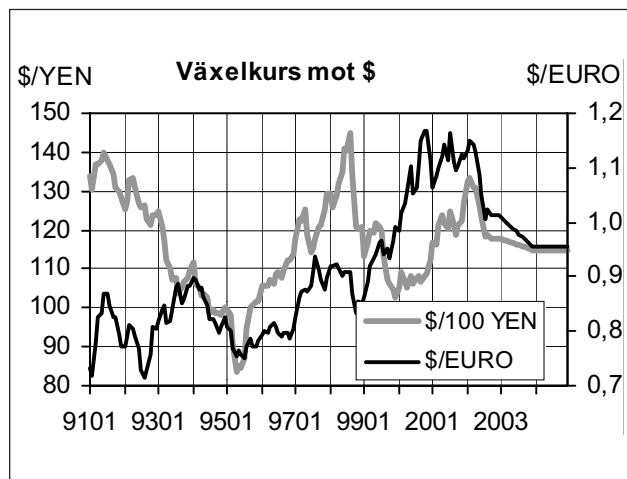

DIAGRAM 2.1.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Euro-området

Euro-området har utvecklats mycket svagt under detta år och länderna förväntas få en återhämtning under 2003. Exportens utveckling har visat viss styrka, men den hotas nu av en starkare eurokurs gentemot dollarn och dessutom av en svag internationell efterfrågan.

Även om den direkta effekten av fallande börskurser på hushållens förmögenhet är mindre i euro-området än i USA, så bedömer vi att konsumenternas förtroende fått sig en törn vilken kan bli större framöver. Den svaga inhemska efterfrågans utveckling i euro-området är ett tecken på det. Både konsumtion och investeringar uppvisar en svag utveckling.

En orosfaktor i euro-området är också att bankerna i Europa är mycket högre exponerade för fall i tillgångspriser såsom på fastigheter och aktier, än vad bankerna i USA är. Det kan betyda att den kreditåtstramning som redan börjat i EMU kommer att tillta, med negativa effekter för den reala ekonomin som följd.

I början av 2002 fanns förväntningar på att tillväxten i euro-området skulle utvecklas i klart bättre takt. Det är dock uppenbart att tillväxten nu ser ut att bli lägre än i USA i år, med en ökningstakt om enbart 0,9 procent. Det är främst Tyskland och Italien som drar ner årets tillväxt i valutaunionen eftersom dessa två länder beräknas uppnå endast ca 0,5 procent tillväxttakt.

Tyskland lider fortfarande av kostnaderna för återföreningen och har dessutom drabbats av stora översvämningar under sommaren, vilka bland annat fått till effekt att tidigare planerade skattesänkningar för att stimulera ekonomin ej kommer till stånd 2003. Det är därmed svårt att tänka ut med vilka redskap den inhemska efterfrågan i Tyskland ska kunna ökas, eftersom en penningpolitisk stimulans från ECB hittills uteblivit.

Budgetunderskottet börjar i år dessutom närma sig den otillåtna 3-procentsgränsen inom ramen för EU:s stabilitets- och tillväxtpakt, vilket omöjliggör finanspolitiska åtgärder i år. Varken konsumtionen eller investeringarna hjälper upp den tyska ekonomin för närvarande. Den inhemska efterfrågan uppvisar stagnation även i år.

Börskurserna i Tyskland har också fallit mer än i USA under nedgångsperioden sedan april förra året. Denna effekt påverkar hushållen mer indirekt via förtroendeindikatorerna, då det är betydligt mindre andel av

befolkningen i Tyskland än i USA som äger aktier. Det är enbart 20 procent av befolkningen som är direkta aktieägare i Tyskland, mot ca 50 procent i USA.

Vi förväntar oss att ECB sänker räntan under hösten 2002 mot bakgrund av den mycket svaga utvecklingen. Det framstår som nödvändigt och en alltför försiktig centralbank kan i detta ekonomiska läge försvåra en nödvändig uppgång.

Euro-ländernas tillämpning av stabilitets- och tillväxtpaktens regelverk för de offentliga finanserna under det senaste året, har minskat förtroendet för paktens. De ökande budgetunderskotten i flera länder bidrar sannolikt till att minska möjligheterna till en större räntesänkning i EMU. Samspelet mellan finans- och penningpolitiken i euro-området lämnar betydligt mer att önska för att tillräcklig stabilisering av ekonomierna i området ska komma till stånd i denna svåra ekonomiska nedgång.

Japan

Den japanska ekonomin har ovanpå ett årtionde av mycket svag utveckling i år hamnat i en än mer fördjupad kris. Den japanska centralbanken överväger åtgärder för att stärka banksystemet, men de bedöms inte ge stor effekt för att öka likviditeten i ekonomin. Som ett exempel på de mycket stora problem Japan har kan nämnas att de reala disponibelinkomsterna föll med ca 4 procent mellan juli 2001 och samma månad 2002.

Som en följd av detta blir Japans tillväxt negativ under 2002 och svagt positiv 2003. Landet uppvisar deflation båda åren. Det finns ännu inga tecken på någon slags

vändpunkt i faktiska händelser. Den ekonomiska politiken präglas av passivitet eller reformer som är för små för att ge tillräckliga resultat. Detta gör att stimulanspaket som ger stor effekt bedöms som osannolika under det närmaste året.

Den faktor som skulle kunna ge ökad tillväxt i Japan framöver är exporten. Förhoppningen är en ökning med ca 10 procent under 2003. Detta hänger självklart mycket på utvecklingen i USA, dit över 30 procent av japansk export går, men även utvecklingen i övriga Asien har stor betydelse för Japan eftersom drygt 10 procent av exporten går dit.

Norden

De nordiska länderna har alla haft en svacka under 2001 i tillväxten. Både Finland och Danmark hade noll eller svagt negativ nettoexport förra året. Särskilt Danmark har också haft en mycket svag utveckling av den privata konsumtionen under de sista åren. Nästa år förväntas dock båda länderna uppvisa ökad privat konsumtion samt ökad export – främst tack vare ökad tillväxt inom övriga OECD.

Norge har tydliga problem med arbetskraftsbrist och högt kapacitetsutnyttjande. Där är det investeringarna som i första hand nu är avgörande för att tillväxten ska kunna öka, i andra hand är det utvecklingen av exporten som kommer att avgöra. Den privata konsumtionen ökar tämligen jämnt med ca 3 procent både under de senaste åren och enligt prognosen för 2003 och 2004.

Inflation och arbetslöshet i OECD.

Prisutvecklingen (implicitpriser) pendlar mellan 1,5 – 2 procent för de flesta viktigare länder inom OECD

DIAGRAM 2:2.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

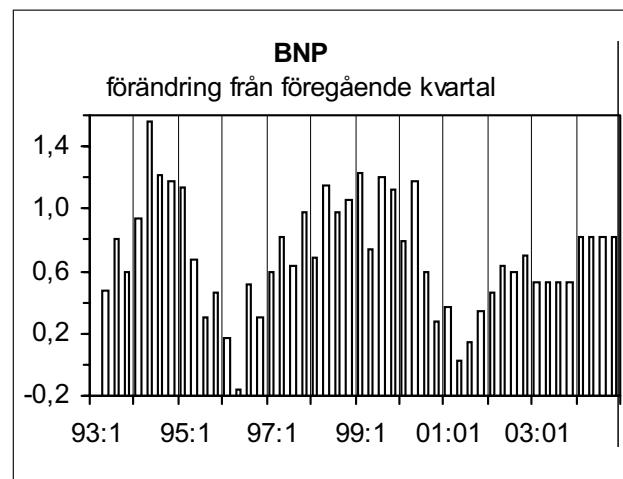

DIAGRAM 2:3.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

under 2002 och 2003. Tyskland får 2002 en lite lägre inflationstakt och Italien en lite högre. Stabila priser är ett penningpolitiskt mål i nästan alla OECD-länder. Framöver väntas de flesta OECD-länder röra sig mot en inflationstakt om 1,5 – 2 procent.

Under 2002 bedömer vi att Danmark och Italien kan komma att överskrida en inflationstakt om 2,0 med några tiondelar. Norge får lite högre inflation nästa år.

Arbetslösheten (den standardiserade enligt ILO-definitionen) ökar en halv procentenhet till 7 procent inom OECD i år. Frankrike, Italien och Finland ligger kvar på runt 9 procent och därmed blir den sammanvägda siffran för EMU-länderna högre än för hela OECD-området. De kommande åren förväntas en minskning av arbetslösheten i OECD med några tiondelar.

Oljepriset

Oljepriset steg kraftigt under början av våren i år. Prisuppgången sammanhänger med oro för utvecklingen i mellanöstern och senare hotet om invasion av Irak. Vi räknar med ett fortsatt högt oljepris under återstoden av i år. Under förutsättning att orosmolnen skingras väntas oljepriset sedan falla mot 25 dollar per fat.

DEN SVENSKA UTVECKLINGEN

Återhämtningen i svensk ekonomi efter fjolårets konjunktursvacka går långsammare än vi trodde i vårens Ekonomiska Utsikter. Det svaga tempot i uppgången innebär en kraftig nedrevidering av BNP-tillväxten nästa år. Ett viktigt skäl till den måttliga takten i återhämtningen är den långsamma och osäkra internationella uppgången som slår mot exporten. Vidare sätter det långvariga börsfallet och allmänt mer dämpat stämningssläge sina spår i den privata konsumtionsutvecklingen.

Den mer pessimistiska synen på efterfrågeutvecklingen framöver innebär en svagare arbetsmarknad och regeringens sysselsättningsmål nås inte.

Växelkursen har stärkts sedan en tid tillbaka. Sett utifrån fundamentala faktorer har en kronförstärkning länge legat i korten. Att en förstärkning kommer nu sammanhänger dels med EMU-diskussionens utveckling, dels med att en förväntad dollarförsvagning inletts. Fundamentala faktorer talar för en fortsatt förstärkning av kronan. Vi tänker oss en gradvis anpassning mot en jämnviktsväxelkurs dit det ännu är en bit. Troligen kommer även fortsättningsvis tidpunkten för en ytterligare kronförstärkning vara kopplad till dollarns utveckling och EMU-frågan. Kronan förväntas stärkas mer mot dollarn än mot euron. Vid slutet av 2003 bedöms en dollar kosta 8,50 och en euro 8,80 kronor. I prognosen har antagits att Riksbanken håller styrräntan oförändrad under prognosperioden.

EFTERFRÅGAN OCH PRODUKTION

Utrikeshandel

Fjolåret blev ett mörkt år för **exporten**. Svag marknadstillväxt i spåren av den internationella konjunkturedgången och stora negativa bidrag från tele-

Försörjningsbalans

procentuell förändring	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Privat konsumtion	0,2	1,3	2,2	3,2		
Offentlig konsumtion	1,4	1,7	0,8	0,8		
Investeringar	1,5	-0,3	3,9	5,0		
Lagerinvesteringar*	-0,5	-0,4	0,4	0,0		
Export av varor och tjänster	-1,4	1,5	6,1	7,2		
Import av varor och tjänster	-3,9	-1,2	7,2	7,8		
BNP	1,2	1,8	2,3	2,9	2,5	2,4

*förändring i procent av föregående års BNP

TABELL :2:2

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

komexporten innebar att exporten av varor minskade med över 4 procent. Den svaga kronan gav stöd till exporten och förhindrade ett ännu större ras.

Enligt NRs säsongrensade data så började varuexporten växa igen under fjärde kvartalet 2001 och uppgången fortsatte under första halvåret i år. Den svaga kronan gav fortsatt stöd och fallet för telekomexporten har bromsats upp. Men uppgången i omvärlden går trögt och vare sig statistik över ordergången på exportmarknaden eller handelstatistiken hittills för tredje kvartalet ger något stöd för att exporten ska ta fart under andra halvåret. På helårsbasis kan exporten ändå öka med 2,5 procent i år beroende på den djupa svackan under 2001.

2003 förstärks exportutvecklingen. Omvärldstillväxten är då betydligt starkare. Samtidigt hålls exporten tillbaka av att konkurrenskraften försämras med ca 3 procent när kronan stärks. 2004 tilltar varuexportens ökningstakt ytterligare något. Konkurrenskraften försämras även då med ca 3 procent men telekomexporten kan då åter förväntas ge påtagliga bidrag till den totala varuexporten.

Importen av varor föll med 6,2 procent förra året. Importfallet sammanhänger med den starka aktivitetsdämpningen i ekonomin. Sambandet mellan importen och lagercykeln är starkt och fjolåret kännetecknades av stora lagerneddragningar.

Importen av varor fortsatte att utvecklas svagt under första halvåret i år. Det kan fortfarande finnas behov av ytterligare avveckling av insatsvarulagren i industrin under tredje kvartalet i år, vilket håller tillbaka importen. Samtidigt är vår bedömning att återhämtningen för export, konsumtion och investeringar går långsamt. Därmed dröjer ett mer påtagligt importomslag tills nästa år.

Importprognosen för 2003 och 2004 bygger på att historiska mönster för relationen mellan import och efterfrågan gäller. När aktiviteten i ekonomin ökar så

ökar också importen. Därtill kommer växelkurseffekter som ger sjunkande importpriser, vilket drar upp importen.

Exportpriserna för varor steg med drygt 2 procent förra året. Det var en betydligt svagare ökning än vad den stora kronförsvagningen pekade mot. Antagligen fanns ett behov av att vinna marknadsandelar i det svaga konjunkturläget som rådde. I år och nästföljande två år bedöms exportpriserna falla något när kronan stärks, dock inte i den utsträckning som växelkursutvecklingen indikerar. Prognosen innebär en återtagning av det utrymme för prishöjningar som man avstod ifrån tidigare.

Importpriserna för varor ökade förra året med 3,3 procent, mycket mindre än vad som kunde förväntas följa av kronans depreciering. De närmaste åren bedöms importpriserna falla när kronan stärks. Liksom för exportpriserna innebär vår prognos att genomslaget av valutaförändringen är svagt. Även här kan man tala om en återtagning. Återhållsamma prishöjningar 2001 innebär mindre prissänkningar framöver.

Prognoserna för export- och importpriserna ger en uppbromsning i den försvagning av terms-of-trade som varit för handen sen 1996 i spåren av den allt starkare dollarn. Förbättringen bidrar till att **bytesbalansen** stärks i år och sen ligger kvar på 3,5-4 procent av BNP 2003 och 2004. Importen växer snabbare än exporten under prognosåren, men skillnaden är inte tillräckligt stor för att det ska väga upp att exportnivån är mycket större än importnivån.

Investeringar

Ökningstakten för de totala fasta bruttoinvesteringarna var 1,5 procent förra året. Det var en kraftig uppbromsning jämfört med de tre föregående åren. Detta är en naturlig utveckling med tanke på den försvagade efterfrågeutvecklingen i stort. Vi räknar med att investeringsutvecklingen fram över kommer att följa den allmänna utvecklingen i ekonomin.

Export och import av varor

procentuell förändring	2001		2002		2003		2004	
	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser
Export	-4,4	2,2	2,5	-1,3	6,4	-0,3	7,0	-0,2
Import	-6,2	3,3	-0,7	-0,1	7,1	-0,6	7,5	-0,8

TABELL: 2:3

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Industriinvesteringarna föll med drygt 4 procent förra året. De två första kvartalen i år har nedgången fortsatt men i minskad takt. Orderingen till industrin ökade under andra kvartalet i år, enligt Konjunkturbarometern. Utfallet blev dock svagare än väntat och en stor del av företagen är missnöjda med orderläget. Enligt SCB:s investeringsenkät i maj kommer investeringsvolymen ligga kvar på ungefär samma nivå 2002 som 2001. Vår bedömning är att industriinvesteringarna minskar något i år och ökar först nästa år när kapacitetsutnyttjandet blir högre.

I **övrigt näringsliv** ökade investeringarna under 2001 med 2,5 procent. Det första kvartalet i år sjönk investeringarna i övrigt näringsliv med hela 12 procent. Det innebär att förändringen på årsbasis blir negativ även om investeringarna ökar de övriga tre kvartalen. Nästa år kommer investeringarna i övrigt näringsliv att öka då aktiviteten i ekonomin ökar. Dessutom kommer utbyggnaden av 3G att ge engångseffekter under de år då systemet byggs upp. Det råder dock stor osäkerhet om när och hur omfattande utbyggnaden av 3G kommer att bli. Enligt avtalet för erhållande av licenser skulle operatörernas nät vara tillgängligt för i praktiken hela Sveriges befolkning i slutet av nästa år. Samtliga delområden, såväl nät, telefoner som tjänster är dock i nuläget försenade. Vi har därför antagit att en utbyggnad av 3G inte kommer att ske 2003 utan jämnt utspritt över 2003 och 2004.

Förra året ökade investeringarna i offentlig sektor med 1,5 procent. I år skedde en kraftig ökning under det andra kvartalet, 16,3%. Trots detta tror vi att de offentliga investeringarna i år kommer att uppvisa en

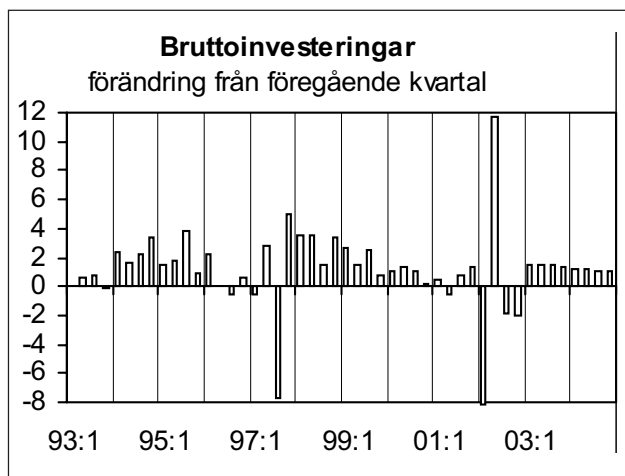

DIAGRAM 2:4.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

svagt negativ utveckling på helårsbasis. Åren framöver är det ont om utrymme under utgiftstaket och därför svårt att kraftigt öka de statliga investeringarna. Ett ökad bostadsbyggande kommer emellertid att innebära ökade kommunala investeringar.

Förra året steg bostadsinvesteringarna med 8,3 procent och en liknande ökningstakt förväntas i år och nästföljande två år. De två första kvartalen i år uppvisade en kraftig ökning av nybyggnationen medan ombyggnationen sjönk. Prognosen över antalet påbörjade bostäder i nyproduktion bygger på att räntorna inte kommer att stiga de närmaste åren. Regeringen har infört ett investeringsbidrag för hyresfastigheter, vilket inverkat positivt på bostadsbyggandet. Extra stöd har införts för byggande av studentbostäder, vilket ökat produktionen i främst Stockholm och Göteborg.

Storleken på **lagerinvesteringarna** i ekonomin påverkas av efterfrågeutvecklingen. Företagen samlade på sig för stora lager när efterfrågan försvagades. Den lageranpassning som inleddes under andra halvåret i fjol innebar ett negativt lageromslag på 0,5 procent för helåret 2001. I år bedöms fortsatt stora lagerneddragningar under första halvåret på årsbasis ge ett negativt bidrag på 0,4 procent till BNP. En återgång till trendmässig lageruppbyggnad ger ett positivt lageromslag 2003 och ett neutralt bidrag 2004.

Konsumtion

Hushållens konsumtion har vänt upp efter det svaga fjolåret men i jämförelse med våren prognos tror vi nu på en långsammare uppgång. Hushållens konsumtion ökade med 0,9 procent första halvåret i år jämfört med motsvarande halvår i fjol enligt nationalräkenskaperna. Säsongrensat tog konsumtionsutvecklingen fart under andra kvartalet, men vi räknar med att utveckling dämpas under andra halvåret så att konsumtionsökningen i år stannar på 1,3 procent.

En konsumtionsuppgång i år ligger i linje med den kraftiga uppgången i real disponibel inkomst. Samtidigt

Investeringar procentuell volymförändring

	2001	2002	2003	2004
Totalt	1,5	-0,3	3,9	5,0
Bostäder	8,3	6,3	9,8	6,9

TABELL: 2:4

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

sätter den långvariga börsnedgången sina spår. Hushållen förmögenhet urholkas och man svarar med att dra upp sparkvoten. Dessutom finns en osäkerhet kring den framtida utvecklingen. Enligt hushållens inköpsplaner har stämningläget bland hushållen försvagats något de senaste mätningarna.

Fjolårets kraftiga konsumtionsdämpning kan till en del som att anpassningen av sparkvoten inleddes då. Samtidigt tyngdes konsumtionen ifjol av speciella faktorer. Bilförsäljningen föll dramatiskt och turistnettot (nettot av hushållens konsumtion i utlandet och utländsk konsumtion i Sverige) försvagades kraftigt. Sammantaget gav dessa poster ett negativt bidrag till konsumtionen på 1,8 procent. Statistiken för första halvåret i år pekar mot en mer normal utveckling för dessa poster i år.

Förmögenhetseffekter dämpar konsumtionen även nästa år. Samtidigt halveras i stort sett ökningstakten för de reala disponibla inkomsterna. Vår syn är därför att ett högre tempo för konsumtionsutvecklingen dröjer tills 2004. Mot den bakgrunden bedöms hushållens konsumtion växa med 2 respektive 3 procent 2003 och 2004.

Hushållens **reala disponibel inkomster** beräknas öka rekordartat i år. De beror bl.a. på de skattelättnader på runt 20 miljarder kronor som genomfördes vid årsskiftet. Nästa år räknar vi inte med att finanspolitiska åtgärder påverkar inkomstutvecklingen i någon nämnvärd grad. Inkomsterna grundas då främst på utvecklingen av löner och sysselsättning. Realinkomsten beräknas öka ca 2,5 procent både nästa år och 2004.

Det finns skäl för att den reala inkomstutvecklingen kan bli svagare än vi räknat med här. Börsnedgången påverkar inte bara hushållens förmögenhet utan kan också påverka realinkomsten, tex genom att försäkringsbolag höjer sina premier när balansräkningarna försämrats. Därtill kommer att skatteuttaget kan komma att bli högre beroende på hur den kommunala sektorns finansiella ställning utvecklas.

Hushållens **förmögenhet** består av olika tillgångar, bl.a. egnahem och aktier vars priser avspeglar förväntad inkomstutveckling. När förmögenhetsvärdena stiger minskar behovet av att spara. På motsvarande sätt medför en nedgång i förmögenhetsvärdena att sparkvoten tenderar att öka. Den samlade förmögenheten hos hushållen försvagas i samband med börsnedgången. Sparkvoten steg från 2 till 5 procent förra året. I år stiger den ytterligare och stabiliseras sen på i underkant 9 procent. Det är högt med historiska mått mätt.

Den **offentliga konsumtionen** beräknas öka med hela 1,7 procent i år. De nästföljande två åren antar vi att ökningstakten dämpas till 0,8 procent. Under första halvåret i år steg den offentliga konsumtionen med drygt 2 procent jämfört med motsvarande halvår 2001. En så stark utveckling är inte hållbar på sikt.

Efterfrågan på offentlig konsumtion är stor. Visserligen är den demografiska utvecklingen – som har stark koppling till servicebehovet – odramatisk, men kraven på mer service och kvalitetsförbättringar är starka. Vår bedömning är att kommunsektorns finanser sätter en gräns för hur mycket konsumtionen kan öka. Svårigheter att rekrytera arbetskraft kan också verka återhållande på konsumtionen.

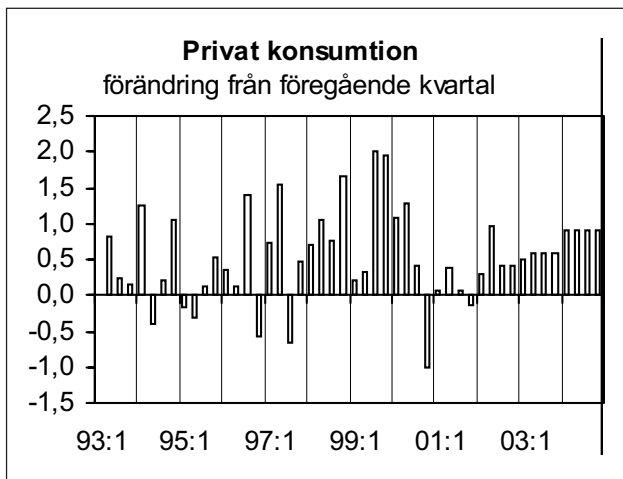

DIAGRAM 2.5.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

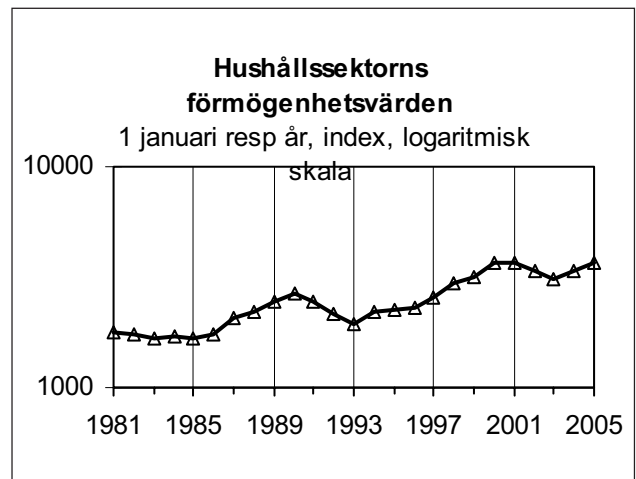

DIAGRAM 2.6.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Stiltjen i ekonomins sysselsättningsutveckling i år ger negativa effekter på kommunernas skatteinkomster 2003. Därtill kommer att vi i vår löneprognos gör bedömningen att lönerna kommer att öka något snabbare i offentlig jämfört med privat sektor. En kommunal expansion av den storleksordning vi antagit förutsätter förstärkt finansiering via statsbidrag eller kommunal-skatt. Vi har därför i beräkningarna förutsatt att en sådan kommer till stånd.

Den offentliga sysselsättningen ökade snabbt förra året och hittills i år. Till utvecklingen bidrog det tillfälliga sysselsättningsstödet som i budgeten föreslås förlängas. Sysselsättningen ökar dock inte i takt med konsumtionen. Bolagiseringar gör att en del av konsumtionen klassas som s.k. direktkonsumtion och inte påverkar produktion och sysselsättning. Enligt nationalräkenskaperna ökade antalet (dagkorrigerade) timmar i kommunerna snabbare än sysselsättningen. Det kan tyda på en tendens att i ökad utsträckning övergå från deltid till heltid.

Produktion och produktivitet

Industriproduktionen föll med en knapp procent förra året. Enligt nationalräkenskapernas säsongrensade data började industriproduktionen öka igen fjärde kvartalet ifjol och ökningen har fortsatt under första halvåret i år. En återhämtning har alltså påbörjats. Det ska nämnas att industriproduktionsindex inte ger en lika ljus bild. Enligt konjunkturbarometern har industrikonjunkturen försvagat något under senare tid, men produktionsplanerna för framtiden är ändå ganska ljusa. Framöver lär vi inte få se samma höga ökningstal som under andra halvan av 90-talet när industrin stöttades av en stark exportutveckling i spåren av kronfallet 1992 och telekombranschens expansion. Den svaga industrikonjunkturen har smittat av sig på de delar av tjänstesektorn som riktar sin verksamhet mot industri-

företagen. Senare års expansion i tjänstesektorn är bruten. Vi tror på en lugnare ökningstakt för produktionen i övrigt näringsliv framöver jämfört med tidigare år. Det gäller också branschen företagstjänster som givit stora bidrag till de gångna årens sysselsättningsexpansion. Mycket beroende på expansiva bostadsinvesteringar förutses en hög ökningstakt för byggnadsindustrin.

Produktiviteten i näringslivet utvecklades mycket svagt 2001. Anpassningen mellan produktion och sysselsättning sker vanligen med en viss eftersläpning, vilket gör att produktivitetstillväxten kan variera mycket mellan åren. I år ger denna konjunkturbetingade mekanism en stark produktivitetssökning, 3 procent.

2003 och 2004 räknar vi med att produktiviteten ökar med 2 procent i näringslivet som helhet. Det är lägre än produktivitetstillväxten under 90-talet. 90-talet var dock speciellt i flera avseenden. Under första halvan slogs lågproduktiva enheter ut och under andra halvan ökade kapacitetsutnyttjandet. Dessutom påverkades den genomsnittliga ökningstakten av teleproduktindustrins exceptionellt snabba ökning av produktiviteten.

ARBETSMARKNAD, LÖNER OCH PRISER

Sysselsättning

Den totala sysselsättningen har i stort sett stagnerat sen våren 2001 efter flera år av obruten uppgång. Under första halvåret i år har sysselsättningen hållits uppe av en stark utveckling i offentlig sektor. I näringslivet har sysselsättningen fallit.

Disponibel inkomst och privat konsumtion

procentuell förändring	2001	2002	2003	2004
Lönesumma	5,5	4,0	5,0	5,5
Disponibel inkomst	4,7	7,2	4,2	4,2
Konsumentpris, IPI	1,6	1,7	1,7	1,5
Real disponibel inkomst	3,0	5,4	2,4	2,7
Privat konsumtion	0,2	1,3	2,2	3,2
Sparkvot*	4,9	8,5	8,9	8,7

TABELL: 2:5

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

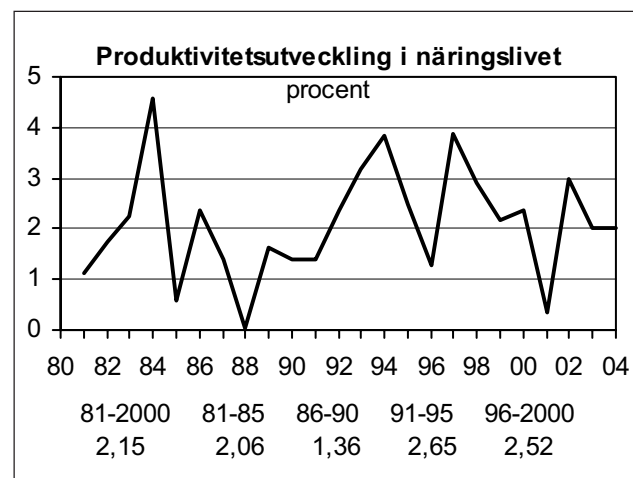

DIAGRAM 2:7.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Mot bakgrund av utvecklingen av allmän efterfrågan räknar vi med fortsatt stagnation resten av året. Först nästa år räknar vi med att sysselsättningen vänder upp.

Åren 2003 och 2004 bedöms sysselsättningen växa med sammanlagt 90 000 personer. Det är inte tillräckligt för att regeringens sysselsättningsmål ska nås. År 2004 är andelen reguljärt sysselsatta av befolkningen i åldern 20-64 år 79,2 procent i våra beräkningar. Åren 2005-2006 måste sysselsättningen öka med ytterligare 70 000 personer för att en sysselsättningsgrad på 80 procent ska nås.

Arbetad tid per sysselsatt

Den arbetade tiden per sysselsatt (genomsnittlig arbetad tid) kan delas upp i två komponenter, andelen av de sysselsatta som är på sina arbeten och deras medelarbets-tid. Förändringar i den arbetade tiden per sysselsatt kan hänföras till förändringar i någon av dessa komponenter.

Arbetad tid per sysselsatt = Medelarbets-tid * Antal närvarande / Antal sysselsatta.

Tabell 2.6 visar hur den genomsnittliga arbetade tiden, medelarbets-tiden och andelen närvarande på sina arbeten har utvecklats åren 1992-2001. Medelarbets-tiden för de som är på sina arbeten var en halv timme längre varje vecka år 2001 än vad den var år 1992. Närvaron ökade åren 1992-1996. De två senaste åren har närvaron minskat och frånvaron har därmed ökat. År 2001 var i genomsnitt 83,4 procent av de sysselsatta närvarande på sina arbeten varje vecka. Sammantaget innebär detta att den genomsnittliga arbetade tiden ökade med 1,2 timmar per vecka åren 1992-1996

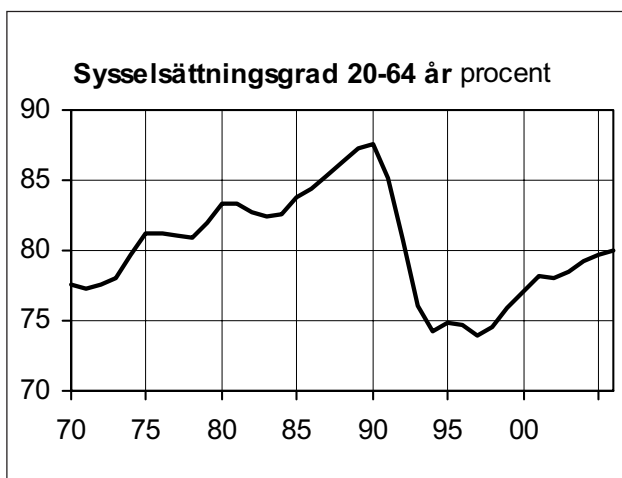

DIAGRAM 2.8.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

och minskade med 0,6 timmar per vecka mellan år 1996 och 2001 så att den år 2001 var 30,9 timmar per vecka. (se tabeller: 2:6 och 2:7, sid 16-17)

I vår prognos för den genomsnittliga arbetade tiden antar vi att medelarbets-tiden för de som är på sina arbeten inte kommer att förändras de närmaste åren. Vad vi däremot analyserar är en ökad frånvaros effekt på den genomsnittliga arbetade tiden.

De viktigaste frånvarorsakerna är semester, egen sjukdom och vård av barn. För semestern räknar vi inte med någon förändring. I vår prognos för sjukfrånvaron utgår vi ifrån den prognos som Riksförsäkringsverket (RFV) lämnade till regeringen, i sitt budgetunderlag, i februari, i år.

I det scenario som av RFV bedöms som mest rimligt antas antalet dagar med sjukpenning öka, men i avtagande takt åren 2002 och 2003. Därefter antas utvecklingen enbart följa demografiska förändringar. Antalet sjukpenningdagar antas öka med 12,1 procent, 5,4 procent respektive 0,4 procent åren 2002-2004.

Antalet dagar med sjukpenning har åren 1998-2001 ökat snabbare än andelen av de sysselsatta som är frånvarande pga sjukdom hela veckan enligt SCB:s arbetskraftsundersökning (AKU), vilket är vad vi prognostiserar. Att förändringstakterna skiljer sig är inte förvånande eftersom det inte är exakt samma sak som mäts. RFV mäter det exakta antalet dagar med sjukpenning, vilket betalas ut efter två veckors sjukfrånvaro. AKU mäter frånvaro som har varat en hel mätvecka och där den huvudsakliga frånvarorsaken är egen sjukdom. I

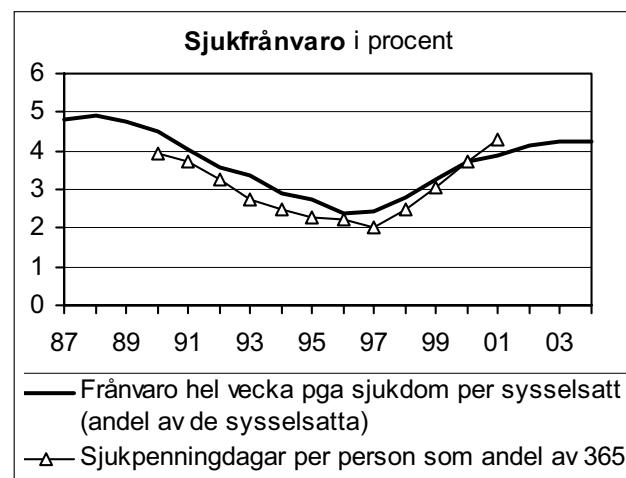

DIAGRAM 2.9.

KÄLLA: SCB (AKU), RFV samt egna beräkninga

vår prognos för sjukfrånvaron har vi räknat ner den av RFV prognostiserade ökningstakten med förhållandet mellan denna ökningstakt och den för andelen sjukfrånvarande enligt AKU, åren 1998-2001. Det innebär att vi räknar med att andelen frånvarande pga sjukdom ökar med 6,8 procent, 3,0 procent respektive 0,2 procent åren 2002-2004.

För frånvaron för vård av barn antar vi att andelen frånvarande varierar med antalet barn i åldrarna 0-1 år. Som utgångspunkt använder vi andelen frånvarande per barn år 2001 och SCB:s prognos över antalet barn i åldrarna 0-1 år. Detta ger en ökning i andelen frånvarande med 1,4 procent år 2002 och 2,0 procent åren 2003 och 2004.

Vi antar att övriga orsaker till frånvaro inte förändras i förhållande till antalet sysselsatta. Detta ger en närvaroandel på 83,2 procent, 83,0 procent respektive 82,9 procent åren 2002-2004. Eftersom vi har antagit att medelarbetstiden för dem som är på sina arbeten inte kommer att förändras de närmaste åren blir utvecklingen i arbetad tid per sysselsatt identisk med utvecklingen av närvaroandelen nämligen -0,3 procent, -0,2 procent respektive -0,1 procent åren 2002-2004.

Arbetslöshet

Vi räknar med att såväl den totala som den öppna arbetslösheten sjunker med någon tiondel i år. När sysselsättningen ökar framöver minskar den totala arbetslösheten gradvis men långsamt. Antalet personer i åtgärder trappas ner efter hand, vilket gör att den öppna arbetslösheten stabiliseras runt 3,5 procent i slutet av nästa år. Den totala arbetslösheten är 5,5 procent år 2006 när sysselsättningsgraden når 80 procent.

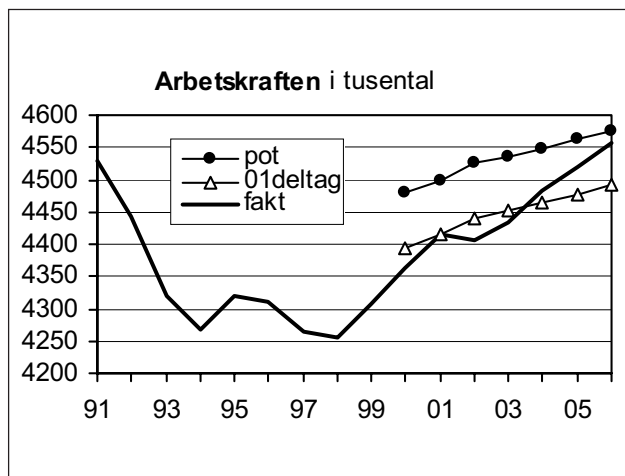

DIAGRAM 2:10.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetskraftsutbudet

På några års sikt är bedömningen av arbetskraftsutbudet avgörande för den utveckling som skisseras. Vår prognos bygger på att det finns en potential av outnyttjad arbetskraft som kan tas i anspråk när konjunkturen tar bättre fart.

Det totala arbetskraftsutbudet ökade med knappt 60 000 personer i fjol. Det visar att snabba uppgångar i arbetskraftsutbudet är möjliga om potentialen finns där. Sambandet mellan utbudsförändringar och konjunkturläge är starka. Vi väntar oss, i enlighet med historiska mönster, följsamhet mellan utbud och sysselsättning i år och nästkommande två år.

Som framgår av diagram 2:10 är vår utbudsprognos inte möjlig med mindre än att arbetskraftsdeltagandet ökar. Om arbetskraftsdeltagandet stannar på 2001 års nivå kan utbudet växa som i prognosen i år och nästa år, men inte åren därefter. Vår bild av utbudspotentialens storlek bygger på antagandet att arbetskraftsdeltagandet, i jämförelse med 2001, är oförändrat i åldrarna 16-24, ökar med 2 procentenheter i åldrarna 25-54 och ökar med 1 procentenhet i åldrar 55-64. Under senare år har arbetskraftsdeltagandet stigit i nästan alla åldersgrupper och en fortsatt ökning ter sig rimlig när arbetsmarknadsläget förbättras.

Löner

Löneökningarna i näringslivet uppvisade en relativt hög takt i början av år 2001. Dessa hade delvis stimulerats av en relativt hög sysselsättningsökning under år 2000. Mot slutet av år 2000 ökade sysselsättningen mycket starkt. De årsuppräknade ökningstalen månad för månad

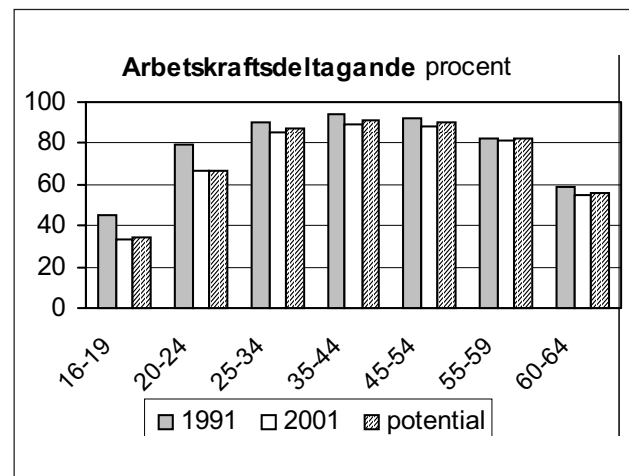

DIAGRAM 2:11.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

låg på nästan 200 000 personer. Under år 2001 stagnerade sysselsättningsökningen helt och löneökningstakten dämpades betydligt. De höga löneökningstalen i början av året medförde ändå att lönerna som genomsnitt jämfört med år 2000 hade ökat med 4,3 procent.

Sysselsättningen väntas inte öka förän mot slutet av år 2002. Detta innebär att sysselsättningen i stort legat

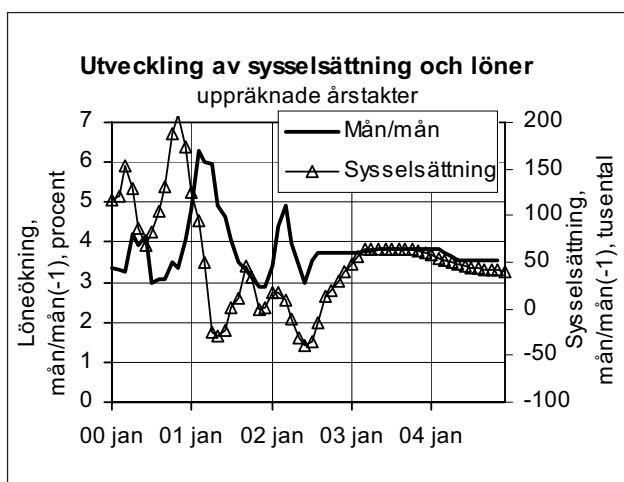

DIAGRAM 2:12.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

still från början av år 2001 till slutet av år 2002. Detta har dämpat löneglidningen rejält och lönerna beräknas för år 2002 att öka med 3,9 procent. En svag sysselsättningsuppgång under 2003 och 2004 påverkar löneglidningen marginellt och löneökningstakten väntas dessa år bli 4 procent.

I den offentliga sektorn har lönerna under 2000 och 2001 ökat några tiondelar mer än i den privata sektorn. Denna utveckling väntas fortsätta under de närmaste åren.

Totala löneökningar på hela arbetsmarknaden

	2001	2002	2003	2004
Industri	4,0	4,0	3,3	3,4
Byggnads	4,9	4,0	4,1	3,9
Övrigt näringsliv	4,4	3,6	4,0	3,9
Offentlig sektor	4,6	4,2	4,3	4,4
Totalt	4,4	3,9	3,9	4,0
Privat sektor	4,3	3,7	3,8	3,8

TABELL: 2:9

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Olika komponenters bidrag till den årliga förändringen i genomsnittlig arbetad tid

	1992	1993	1994	1995	1996
Medelarbetstid (h/v)	36,5	36,4	36,9	36,9	36,9
årlig förändring	-0,1%	-0,1%	1,1%	0,0%	0,0%
Närvaroandel	82,9%	83,6%	84,7%	85,1%	85,4%
årlig förändring	0,8%	0,8%	1,3%	0,5%	0,3%
Genomsnittlig arbetad tid (h/v)	30,3	30,5	31,2	31,4	31,5
årlig förändring	0,7%	0,7%	2,4%	0,5%	0,4%

TABELL: 2:6

Frånvaro hel vecka av olika orsaker per sysselsatt

	1992	1993	1994	1995	1996
Sjukdom	3,6%	3,4%	2,9%	2,7%	2,4%
Vård av barn	2,9%	2,6%	2,3%	2,2%	2,0%
Semester	8,1%	7,9%	7,8%	7,8%	7,7%
Studier	0,8%	0,6%	0,6%	0,5%	0,5%
Arbetstidens förläggning	0,8%	1,0%	0,9%	0,9%	0,8%
Övrigt	0,9%	1,0%	0,8%	0,8%	1,2%
Totalt	17,1%	16,4%	15,3%	14,9%	14,6%

TABELL: 2:7

Lönekostnaderna i näringslivet har dock ökat mer än utgående lön under 2000 och 2001 och legat 0,5 procent högre än utgående lön. Detta beror på höga ITP-avsättningar på tjänstemannasidan. År 2001 ökade därför näringslivets totala lönekostnader med nästan 5 procent.

Inflation

Inflationen, räknad som förändringen av konsumentpriserna under de senaste tolv månaderna, har sedan maj i år legat i linje med Riksbankens inflationsmål på 2 procent. Detta efter ett år med tolv månaderstäl runt 3 procent. Att den förväntade nedväxlingen av inflationstakten från 3 till 2 procent kom i april och maj i år pekar mot att inflationsuppgången till en del

berodde på tillfälliga faktorer. Men även bortsett från varugrupper som livsmedel och el steg den inhemska inflationen under förra året. Det fanns ett underliggande inflationstryck.

Tyngdpunkten i Riksbankens och andra bedömares förklaring till det ökade inflationstrycket flyttades successivt från tillfälliga faktorer till ett för högt resursutnyttjande i ekonomin. Strax före sommaren var riksbanken snubblande nära en räntehöjning. Vår huvudförklaring till det ökade inflationstrycket under fjolåret tar fasta på några ogynnsamma faktorer på kostnadssidan. Först och främst var produktiviteten av konjunkturskäl mycket svag. Tillsammans med nominella löneökningar i överkant av vad som är samhälls-

Arbetsmarknadsläget

procentuell förändring	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Arbetskraft	1,2	-0,2	0,7	1,1	0,8	0,8
Sysselsatta	2,0	0,0	0,9	1,2	0,9	0,8
Total arbetslöshet, procent	6,3	6,3	6,1	5,8	5,6	5,5
Öppen arbetslöshet, procent	4,0	3,8	3,7	3,5	3,5	3,5

TABELL: 2:8

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
36,8	36,8	37,2	37,2	37,0	37,0	37,0	37,0
-0,1%	-0,1%	1,2%	-0,1%	-0,6%	0,0%	0,0%	0,0%
85,4%	84,6%	85,0%	84,1%	83,4%	83,2%	83,0%	82,9%
0,0%	-0,9%	0,4%	-1,0%	-0,8%	-0,3%	-0,2%	-0,1%
31,4	31,1	31,6	31,3	30,9	30,7	30,7	30,7
-0,1%	-1,0%	1,7%	-1,2%	-1,3%	-0,3%	-0,2%	-0,1%

KÄLLA: SCB (AKU) samt egna beräkningar

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
2,4%	2,8%	3,2%	3,7%	3,9%	4,1%	4,3%	4,3%
1,8%	1,8%	1,7%	1,9%	1,9%	1,9%	2,0%	2,0%
7,7%	8,1%	7,6%	7,8%	7,8%	7,8%	7,8%	7,8%
0,6%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%
0,9%	1,0%	0,9%	0,9%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%
1,2%	0,9%	0,7%	0,8%	1,4%	1,4%	1,4%	1,4%
14,6%	15,4%	15,0%	15,9%	16,6%	16,8%	17,0%	17,1%

KÄLLA: SCB (AKU) samt egna beräkningar

ekonomiskt hållbart gav det en löneinflation på 4 istället för önskvärda 2 procent. Därtill gav försvagningen av kronan inflationsimpulser från importpriserna.

I år lättar inflationstrycket markant från såväl löneinflation som importpriser. Löneökningstakten avtar, produktiviteten utvecklas starkt i konjunkturuppgången och kronan stärks något. Resursutnyttjandet i näringslivet är svagt enligt alla tillgängliga indikatorer. Vi räknar med att inflationen kommer att etablera sig i underkant av 2 procent 2003 och 2004. Det kan förekomma avvikelser uppåt eller neråt beroende på temporära löneimpulser när sysselsättningen varierar eller på grund av andra tillfälliga faktorer.

Det bör sägas att vår bedömning tar sin utgångspunkt i implicitpriset för privat konsumtion (IPI). Det är också denna prisökningstakt som redovisas i tabell 2:11. Under senare år har prisökningstakten enligt KPI legat över ökningstakten för IPI. Vi antar att så blir fallet även under prognosåren.

Ökningen av konsumentpriserna mätt som IPI kan grovt dekomponeras i bidrag från löneinflation (arbetskraftskostnad per producerad enhet, ULC), vinstförändringar och importprisernas utveckling. Därtill

kommer administrativa prisökningar (skatter och taxor). Vår prognos för löne- och produktivitsutvecklingen i näringslivet innebär en låg löneinflation i år, knappt 1 procent. 2003 och 2004 beräknas löneinflationen bli under de 2 procent som kan ses som en norm vid ett inflationsmål på 2 procent. Vinsterna i den del av näringslivet som producerar för hemmamarknaden ökar såväl i år som nästföljande två år. Importpriserna är i stort sett oförändrade i år och faller 2003 och 2004 när kronan stärks. Sammantaget är inflationstrycket mätt som förändring av IPI klart under 2 procent under prognosåren.

Vårt grundantagande är att vinstandelen i näringslivet ligger still under prognosperioden. Den uppgång för hemmamarknadsproducenter som redovisas ovan motsvaras alltså av en nedgång för företag med exportinriktning. Vinstförändringarna kan ses i ljuset av hur växelkurs samt export- och importpriser utvecklas. Importprisförändringar får inte fullt genomslag, vinstmarginalerna fungerar som buffert. För exportföretag kan starkare krona innebära lägre vinster. ▲

Lönekostnadsökningar i näringslivet

	2001	2002	2003	2004
Industri	4,3	3,8	3,5	3,4
Byggnads	6,1	4,4	4,3	3,8
Övrigt näringsliv	5,1	3,8	4,1	3,9
Offentlig sektor				
Totalt				
Privat sektor	4,9	3,8	3,9	3,7

TABELL: 2:10

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

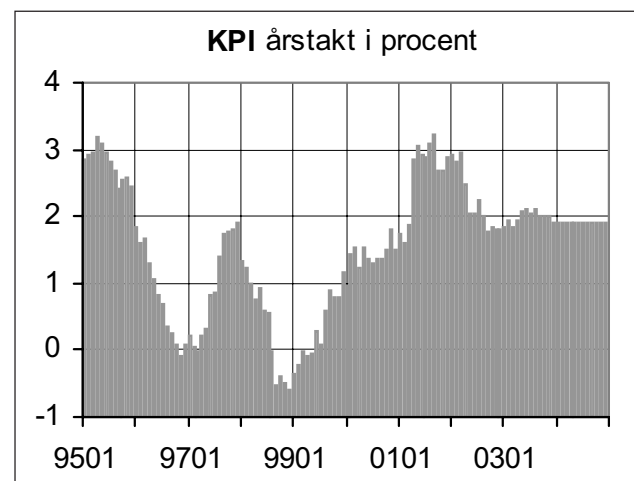

DIAGRAM 2:13.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Bidrag till prisökningen

	2001		2002		2003		2004	
	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb
ULC	4,3	3,0	0,8	0,6	1,8	1,2	1,7	1,2
Kapitalandel	-6,0	-3,0	1,3	0,7	0,5	0,3	0,4	0,2
Importpris	3,9	1,2	-0,1	0,0	-0,6	-0,2	-0,7	-0,2
Indirekta skatter, taxor		0,4		0,5		0,4		0,3
Prisökning		1,6		1,7		1,7		1,5

TABELL: 2:11

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Bilaga: Tabeller och diagram

BNP inom OECD-området

förändring i procent från föregående år

	2001	2002	2003	2004
USA	0,3	2,0	2,2	3,0
Japan	-0,4	-0,7	0,9	1,5
Tyskland	0,7	0,4	1,8	2,5
Frankrike	1,8	1,1	2,4	2,6
Italien	1,8	0,6	1,9	2,5
UK	1,9	1,5	2,6	2,7
Danmark	0,9	1,5	1,9	2,5
Norge-fastland	1,2	1,2	1,4	2,7
Finland	0,7	1,5	3,0	2,7
Sverige	1,2	1,8	2,3	2,9
OECD	0,7	1,5	2,4	2,9
EMU-12	1,6	0,9	2,2	2,7
NORDEN	1,0	1,5	2,2	2,7
Exp.markn.vägd	1,1	1,1	2,1	2,6

TABELL: 2:12 KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Konsumentpriser, (implicitpriser)

förändring i procent från föregående år

	2001	2002	2003	2004
USA	1,9	1,6	2,0	1,8
Japan	-1,5	-1,6	-1,0	-0,5
Tyskland	1,8	1,2	1,1	1,5
Frankrike	1,2	1,7	1,5	1,7
Italien	2,9	2,4	1,9	2,1
UK	1,5	1,5	2,1	2,1
Danmark	2,1	2,3	2,1	2,0
Norge	2,5	1,5	2,3	2,1
Finland	2,7	1,7	2,0	2,0
Sverige	1,6	1,7	1,7	1,5
OECD	1,6	1,4	1,6	1,6
EMU-12	2,4	2,0	1,7	1,9
NORDEN	2,1	1,8	2,0	1,8
Exp.konk.vägd	1,8	1,6	1,6	1,7

Höginflationsländer ingår ej

TABELL: 2:13 KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Arbetslöshet i procent av arbetskraften,

def. enligt ILO

	2001	2002	2003	2004
USA	4,8	5,9	5,7	5,6
Japan	5,0	5,5	5,7	5,5
Tyskland	7,9	8,4	8,2	8
Frankrike	8,6	9,0	9,0	8,8
Italien	9,5	9,3	9,1	8,9
UK	5,0	5,2	5,3	5,2
Danmark	4,3	4,2	4,2	3,9
Norge	3,6	3,9	4,2	4,8
Finland	9,1	9,3	9,2	9
Sverige	5,1	4,9	4,7	4,5
OECD	6,4	7,0	6,8	6,8
EMU-12	8,4	8,7	8,5	8,4
NORDEN	5,5	5,5	5,4	5,4
Exp.konk.vägd	6,4	6,8	6,7	6,6

TABELL: 2:14 KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Försörjningsbalans, implicitpriser

procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004
Privat konsumtion	1,6	1,7	1,7	1,5
Offentlig konsumtion	3,8	2,6	2,8	2,8
Investeringar	2,9	1,3	1,4	1,1
Export av varor och tjänster	3,2	-0,8	0,1	0,1
Import av varor och tjänster	4,2	-0,1	-0,6	-0,7
BNP	2,1	1,4	2,1	2,0

TABELL: 2:16

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Försörjningsbalans

procentuell förändring	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Privat konsumtion	0,2	1,3	2,2	3,2		
Offentlig konsumtion	1,4	1,7	0,8	0,8		
Investeringar	1,5	-0,3	3,9	5,0		
Lagerinvesteringar*	-0,5	-0,4	0,4	0,0		
Export av varor och tjänster	-1,4	1,5	6,1	7,2		
Import av varor och tjänster	-3,9	-1,2	7,2	7,8		
BNP	1,2	1,8	2,3	2,9	2,5	2,4
Inhemsk slutefterfrågan	0,7	1,1	2,1	2,9		
Inhemsk efterfrågan	0,2	0,7	2,5	2,9		
Konsumtion	0,6	1,4	1,7	2,4		
Nyckeltal:						
Industriproduktion	-0,8	3,0	2,6	2,9		
Arbetslöshet, total**	4,0	3,8	3,7	3,5	3,5	3,5
Arbetslöshet, öppen ***	6,3	6,3	6,1	5,8	5,6	5,5
Timlön	4,4	3,9	3,9	4,0		
Konsumentpriser (IPI)	1,6	1,7	1,7	1,5		
KPI	2,6	2,2	2,0	1,9		
Bytesbalans, Mdr kr	66	85	84	96		

*förändring i procent av föregående års BNP

** procent av totalt utbud

*** procent av arbetskraften

TABELL: 2:15

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Svensk industris relativa kostnadsläge på exportmarknaden

procentuell förändring	2001		2002		2003		2004	
	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD
Timlönekost.	4,2	3,4	3,8	3,1	3,7	3,3	3,7	3,3
Produktivitet	1,6	1,5	4,5	3,0	4,0	2,9	3,5	2,9
ULC	2,6	1,9	-0,6	0,1	-0,3	0,3	0,2	0,3
RULC *	0,7		-0,7		-0,6		-0,1	
Växelkurs	-8,0		1,4		3,9		3,2	
RULC**	-7,4		0,7		3,3		3,1	

*relativ arbetskostnad mätt i nationella valutor

**relativ arbetskostnad mätt i gemensam valuta

TABELL: 2:17

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Bytesbalansen

miljarder kronor	2001	2002	2003	2004
Handelsbalans	141	155	162	174
Tjänstebalans	-10	-10	-16	-17
Transferbalans	-65	-61	-62	-61
Bytesbalans	66	85	84	96
I procent av BNP	3,0	3,8	3,6	3,9

TABELL: 2:18

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Totala investeringar

procentuell förändring	2001	2002	2003	2004
Totalt	1,5	-0,3	3,9	5,0
Industri	-4,3	-2,3	1,3	2,0
Övrigt näringsliv	2,5	-1,1	3,4	6,1
Offentlig sektor	1,4	-0,2	4,7	3,5
Bostäder	8,3	6,3	9,8	6,9

TABELL: 2:19

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Produktion inom olika sektorer

procentuell förändring	2001	2002	2003	2004
Industri	-0,8	3,0	2,6	2,9
Byggnads	3,7	2,4	4,9	5,2
Övrigt näringsliv	1,8	1,6	2,7	3,6
Offentlig sektor	1,1	1,2	0,4	0,8
BNP	1,2	1,8	2,3	2,9
Näringsliv	1,2	2,0	2,8	3,5

TABELL: 2:21

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetsproduktivitet

procentuell förändring	2001	2002	2003	2004
Industri	1,6	5,5	3,0	3,0
Byggnads	1,4	1,7	1,5	1,5
Övrigt näringsliv	0,2	2,2	1,8	1,8
Offentlig sektor	1,0	0,1	0,0	0,0
BNP	0,7	2,2	1,6	1,6
Näringsliv	0,6	3,0	2,0	2,0

TABELL: 2:22

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Löner, priser och privat konsumtion

procentuell förändring	2001	2002	2003	2004
Timlöner	4,4	3,9	3,9	4,0
Arbetade timmar	0,5	-0,4	0,7	1,3
Lönesumma	5,5	4,0	5,0	5,5
Övriga faktorinkomster	-1,6	-0,3	1,3	4,0
Transfereringar	3,7	5,0	7,7	3,3
Skatter	3,1	-3,6	8,1	5,8
Disponibel inkomst	4,7	7,2	4,2	4,2
Konsumentpris*	1,6	1,7	1,7	1,5
Real disponibel inkomst	3,0	5,4	2,4	2,7
Privat konsumtion	0,2	1,3	2,2	3,2
Sparkvotens förändring**	2,6	3,7	0,4	-0,2
Sparkvot**	4,9	8,5	8,9	8,7

* implicitprisindex

**sparkvoten inkluderar sparande i avtalspensioner

KPI 2,6 2,2 2,0 1,9

KPI, dec-dec 2,9 1,8 1,9 1,9

TABELL: 2:20

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Sysselsättningen enligt NR

förändring i tusental	2001	2002	2003	2004
Industri	-9	-16	-2	-1
Byggnads	7	2	8	9
Övrigt näringsliv	63	-6	22	36
Offentlig sektor	18	18	9	11
Totalt	79	-1	37	54
Därav näringsliv	61	-20	28	43

TABELL: 2:23

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetsmarknadsläget

tusental	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Arbetskraft	4413	4406	4436	4485	4522	4559
Sysselsatta	4238	4237	4273	4326	4364	4399
Totalt utbud	4494	4492	4522	4568	4602	4636
Total arbetslöshet	281	281	274	264	258	254
Öppet arbetslösa	175	169	163	159	158	160
Åtgärder utanför arbetskraften	81	86	86	83	80	77
Åtgärder i arbetskraften	25	25	25	22	19	17
Öppen arbetslöshet, procent	4,0	3,8	3,7	3,5	3,5	3,5
Total arbetslöshet, procent	6,3	6,3	6,1	5,8	5,6	5,5

TABELL: 2:24

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

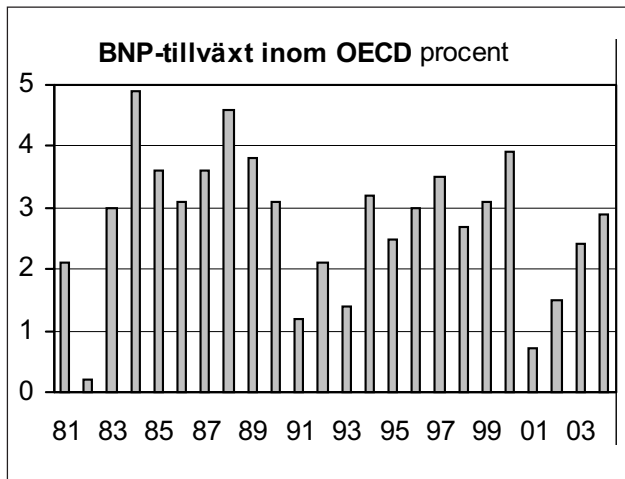

DIAGRAM 2:14. KÄLLA: OECD samt egna beräkningar

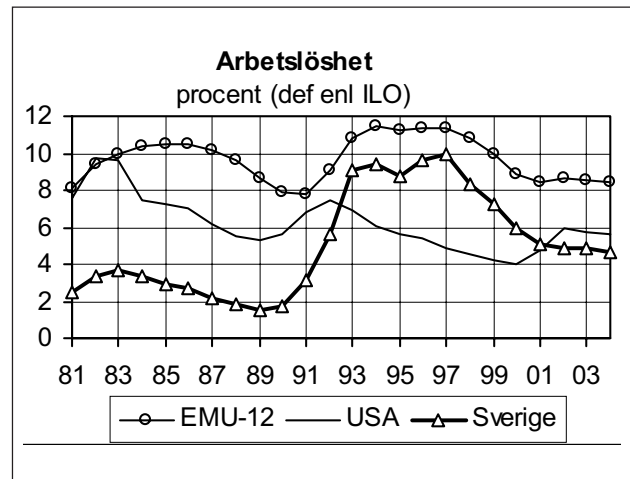

DIAGRAM 2:15. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

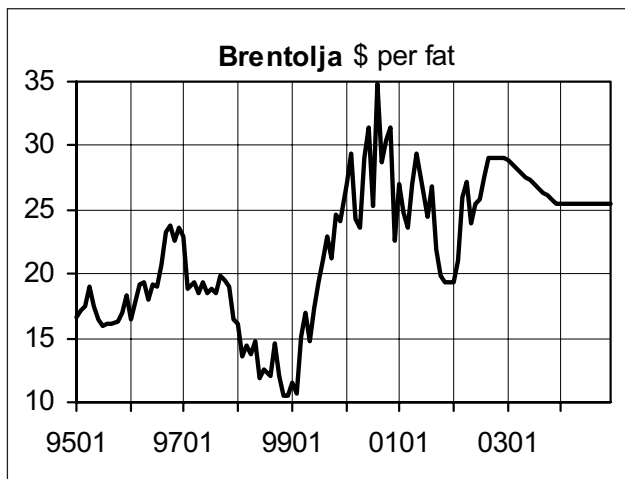

DIAGRAM 2:16. KÄLLA: EcoWin samt egna beräkningar

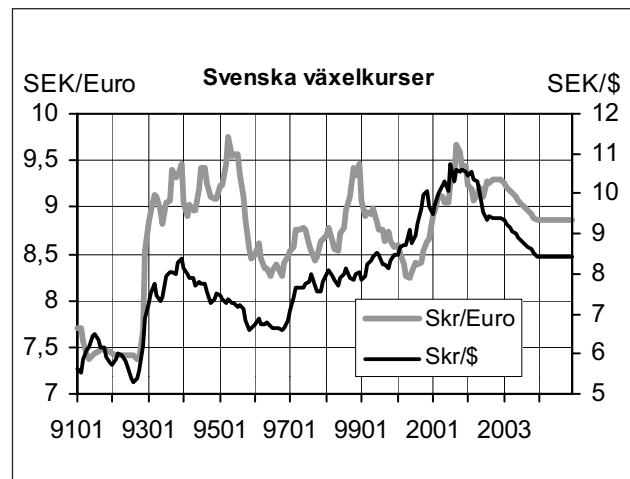

DIAGRAM 2:17. KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

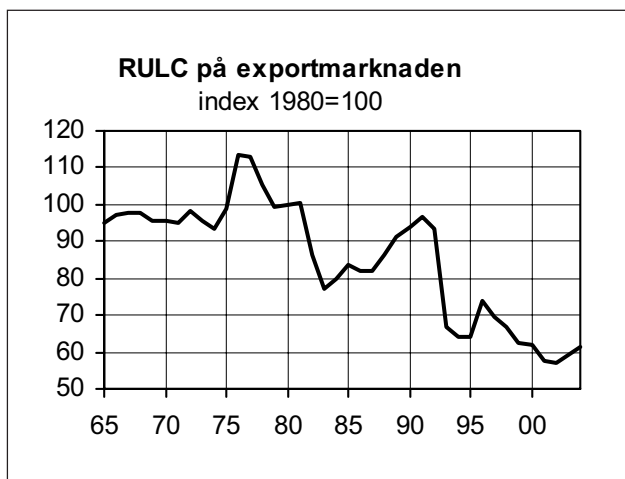

DIAGRAM 2:18. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

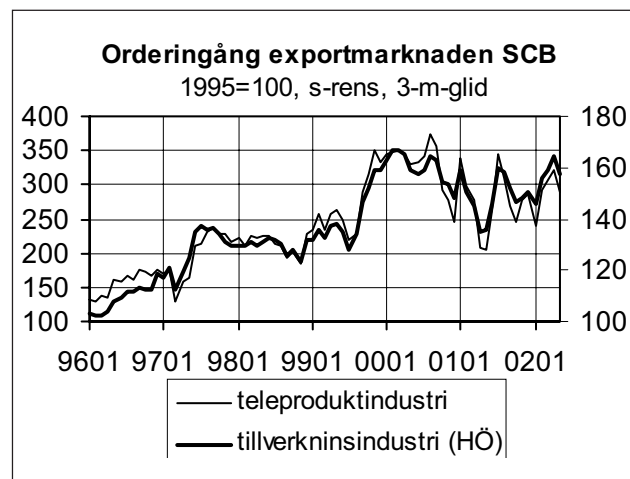

DIAGRAM 2:19. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

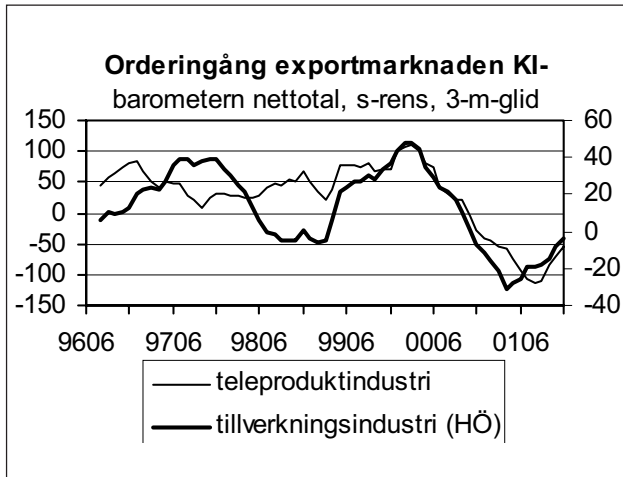

DIAGRAM 2:20. KÄLLA: Konjunkturinstitutet samt egna beräkningar

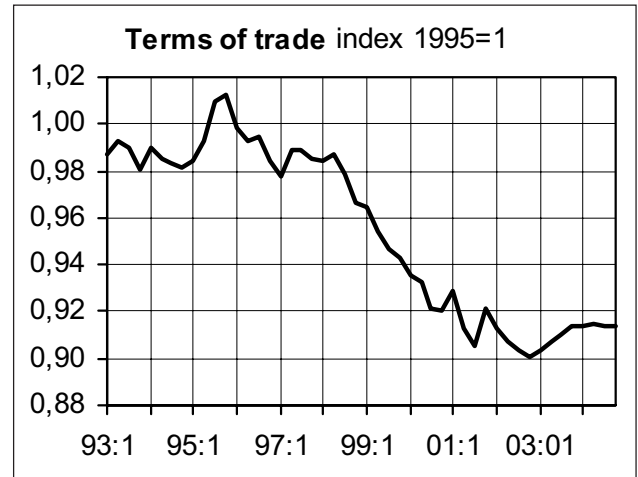

DIAGRAM 2:21. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

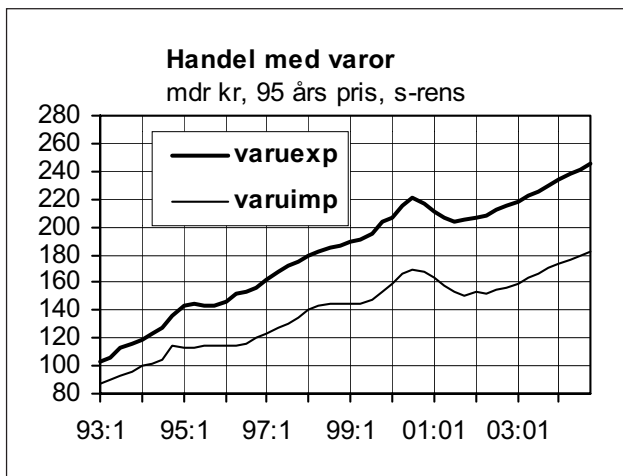

DIAGRAM 2:22. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

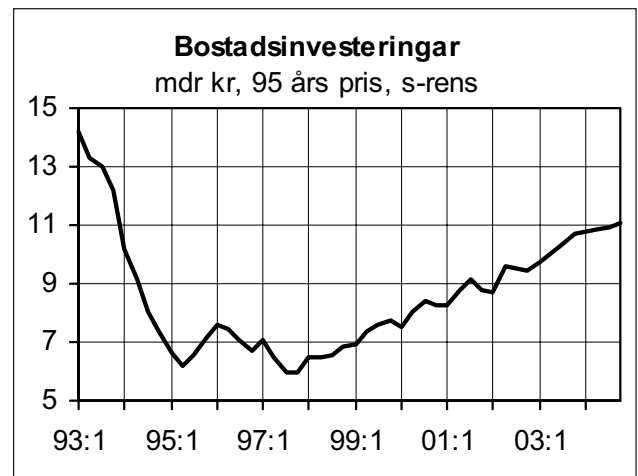

DIAGRAM 2:23. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

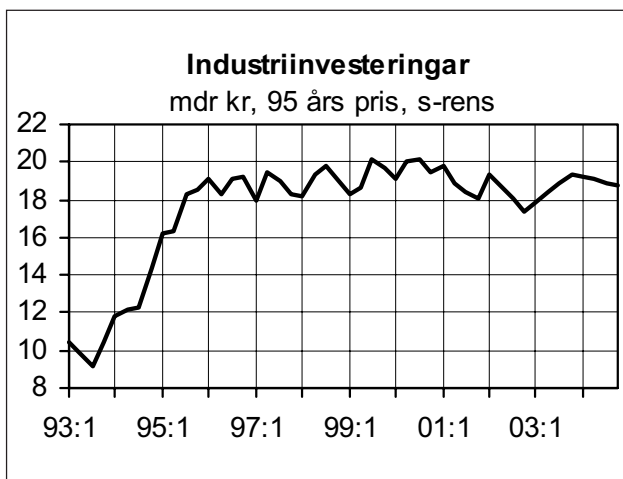

DIAGRAM 2:24. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

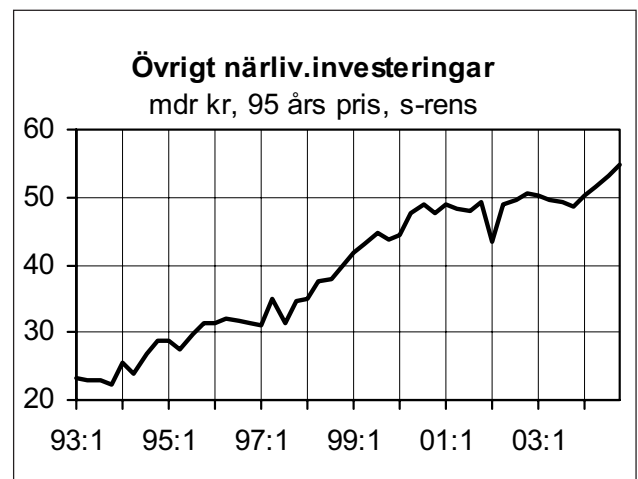

DIAGRAM 2:25. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

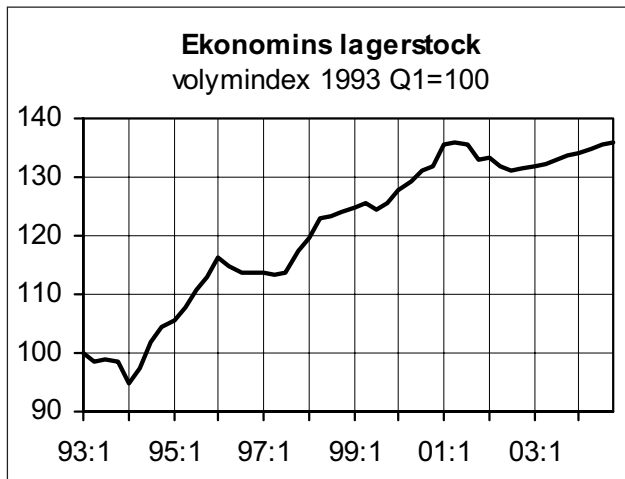

DIAGRAM 2:26. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

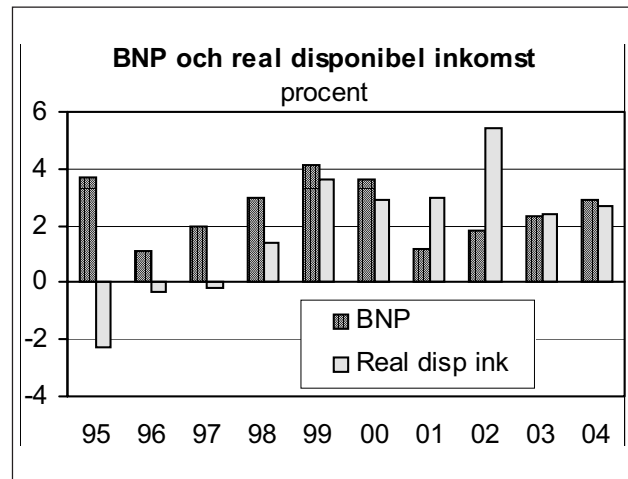

DIAGRAM 2:27. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

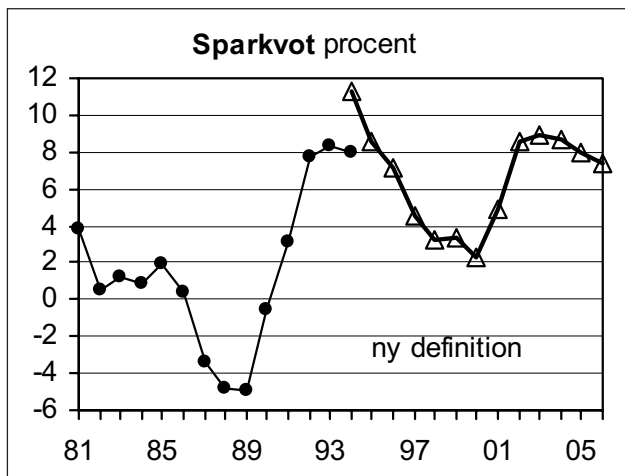

DIAGRAM 2:28. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

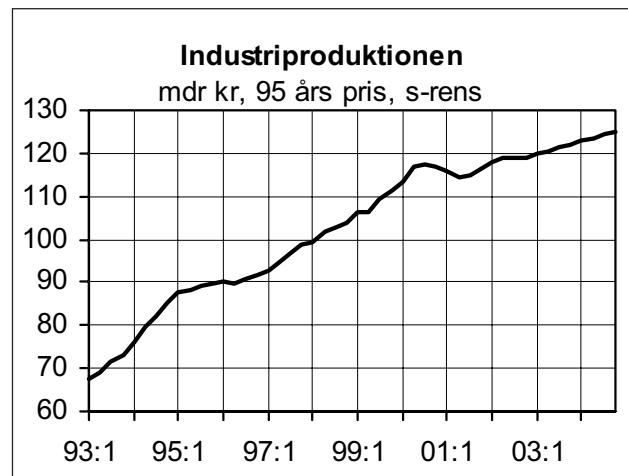

DIAGRAM 2:29. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

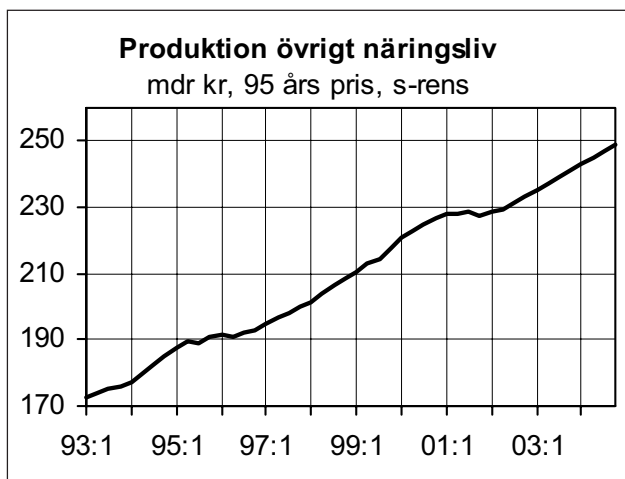

DIAGRAM 2:30. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

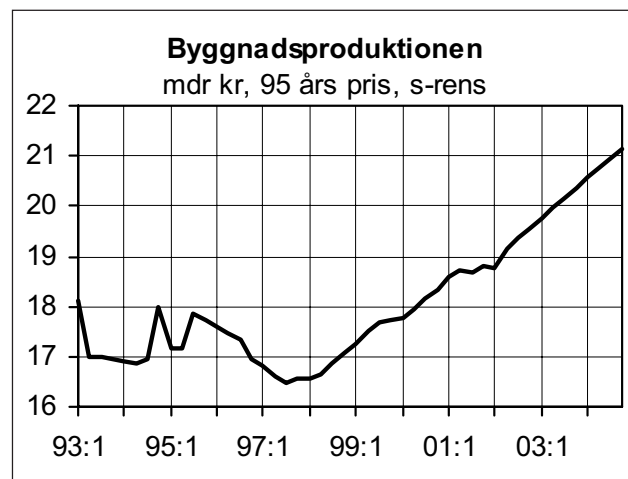

DIAGRAM 2:31. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

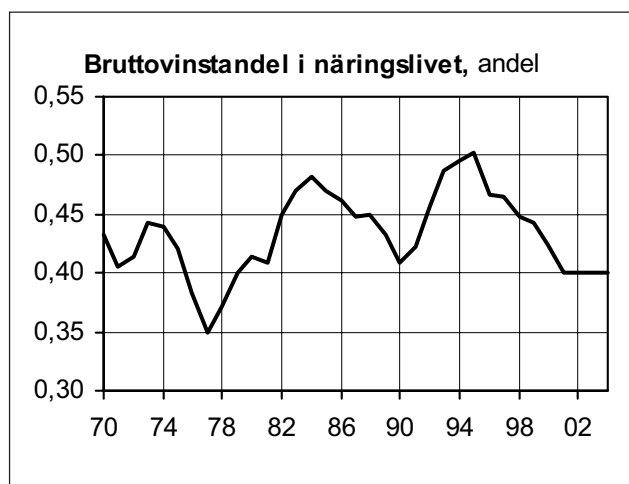

DIAGRAM 2:32. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

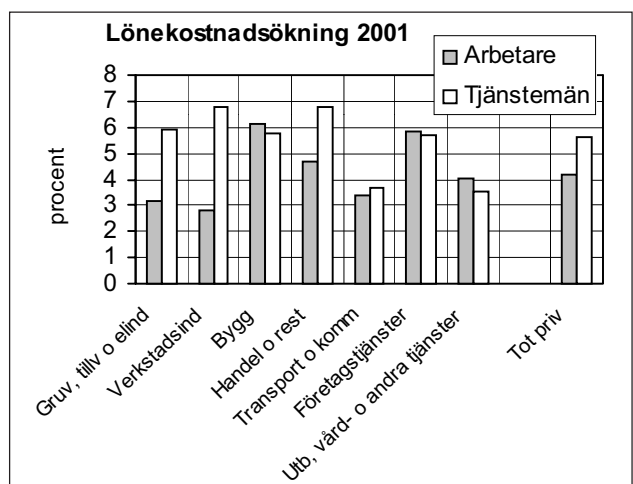

DIAGRAM 2:33. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

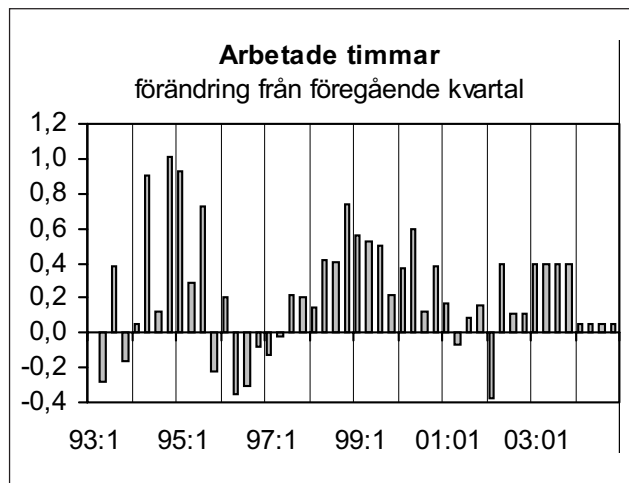

DIAGRAM 2:34. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

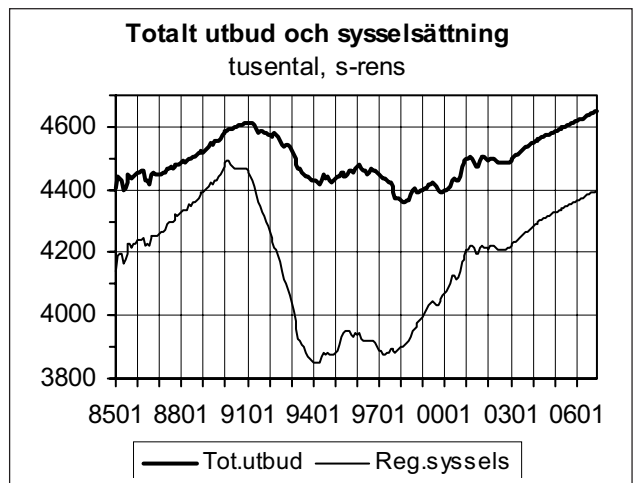

DIAGRAM 2:35. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

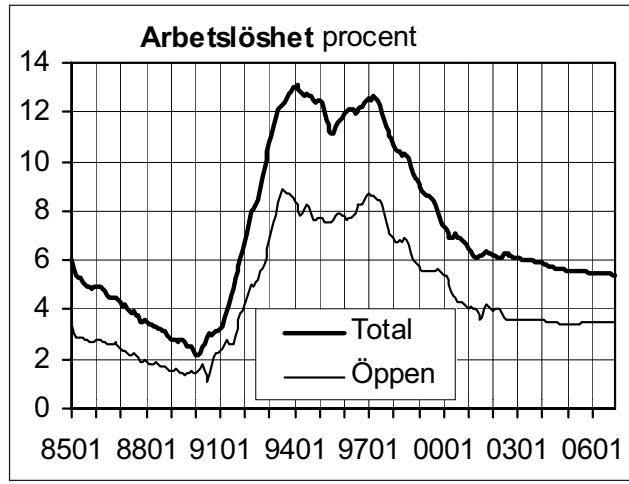

DIAGRAM 2:36. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

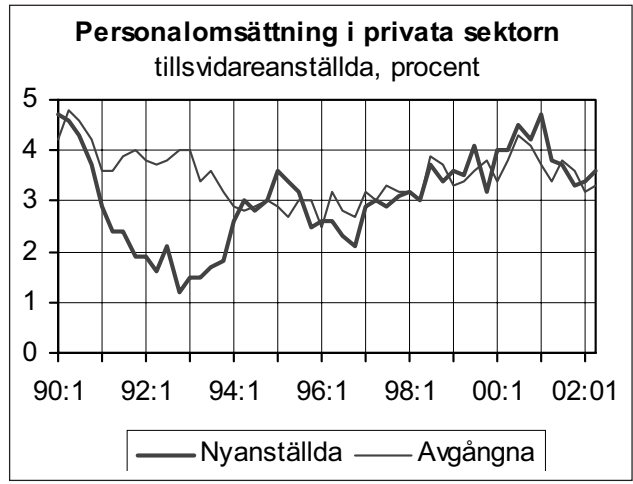

DIAGRAM 2:37. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Lönebildningen

Sedan mitten på 1990-talet har den svenska lönebildningen en norm som säger att löneökningarna ska följa den takt som råder i EU-länderna. Avvikelser från denna norm riskerar att leda till för hög utslagning av företag, minskad sysselsättning och hög arbetslöshet. Hur har då lönerna utvecklats under de senaste åren?

Den svenska lönekostnadsutvecklingen har varit högre än i EU-länderna de senaste åren. I genomsnitt har de svenska lönekostnaderna ökat med nästan 5 procent per år, medan de i ett antal viktiga länder endast ökat med 2,5 – 4 procent. Trots detta har sysselsättningen under denna period utvecklats relativt väl i Sverige. Arbetslösheten är nästan hälften så hög som i EU-länderna. Sedan mitten av 1990-talet har den svenska arbetslösheten sjunkit med 4,5 procentenheter medan den endast har sjunkit med 3 procentenheter i EU-länderna.

Den högre löneökningstakten har inte medfört högre inflation utan den har tvärtom varit lägre i Sverige, vilket inneburit att reallöneutvecklingen blivit dubbelt så hög och varit 2 procent högre än i de viktigaste EU-länderna. Hur har denna goda reallöneutveckling varit möjlig?

I den konkurrensutsatta delen av näringslivet har en deprecierande krona hjälpt till att behålla konkur-

renskraften. Kronans värde har relativt EU-länderna i genomsnitt sjunkit med nästan 2 procent per år. Trots deprecieringen har sysselsättningen i industrin minskat under hela perioden. I den hemmamarknadsorienterade delen av näringslivet har i stället sysselsättningen ökat, trots att den inte får några större fördelar av en deprecierande krona.

Huvudförklaringen till den goda ekonomiska utvecklingen sedan mitten av 1990-talet ligger således inte i krondeprecieringen utan måste sökas på annat håll. Förklaringen är i stället att realräntan har mer än halverats, vilket sänkt avkastningskraven i näringslivet och skapat ett utrymme för reallöneökningar. Detta redogörs närmare för nedan.

VINSTUTVECKLINGEN I NÄRINGSLIVET

Det vinstmått som används här är kapitalavkastningen på näringslivets realkapital, vilket ungefär motsvarar avkastning på eget kapital i ett företag. För att få en uppfattning om vinstsituationen, måste denna kapitalavkastning sättas i relation till ett avkastningskrav. Kapitalavkastningskravet definieras i detta sammanhang som realräntan på statsobligationer plus en riskpremie på fyra procent.

Det är väsentligt att kapitalavkastningen inte understiger kapitalavkastningskravet, ty då slår detta hårt mot

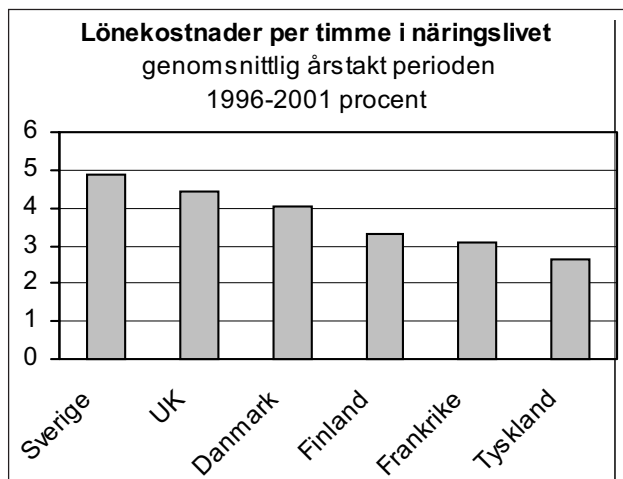

DIAGRAM 3:1.

KÄLLA: OECD samt egna beräkningar

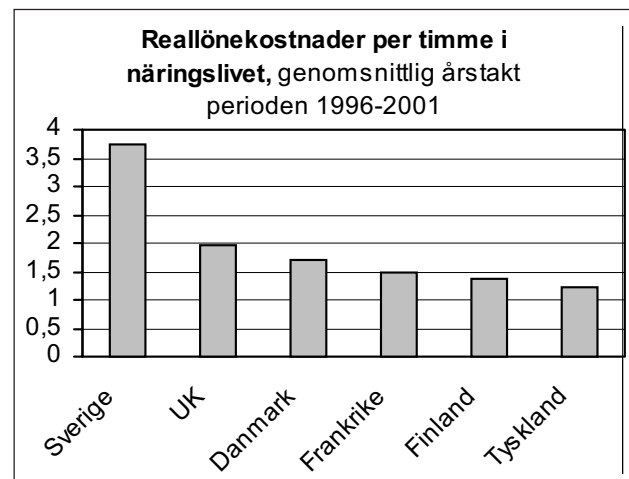

DIAGRAM 3:2.

KÄLLA: OECD samt egna beräkningar

investeringar och sysselsättning. Det är lika väsentligt att kapitalavkastningen inte alltför mycket överstiger avkastningskravet, eftersom detta innebär att lönerna då är för låga.

I diagrammet jämförs kapitalavkastningen i näringslivet med avkastningskravet. Nivåberäkningarna är osäkra och exakta nivåjämförelser kan inte göras. Avsikten är att visa huvuddragen i utvecklingen under 1990-talet vilket materialet håller för.

I mitten av 1990-talet var inflationsriskerna stora i ekonomin vilket resulterade i en rekordhög realränta på statsobligationer som låg på 7-8 procent och medförde ett mycket högt avkastningskrav på över 10 procent. Den kraftiga krondeprecieringen i början av 1990-talet (25 procent), sänkningen av arbetsgivaravgifterna 1993 (4 procent) och produktivitetsvinster i den återstående delen av näringslivet resulterade i en rekordhög kapitalavkastning som vid mitten av 1990-talet låg på en nivå omkring 15 procent.

Under andra halvan av 1990-talet började en ny lönenorm, som innehöll ett hårt inflationsmål på 2 procent, att alltmer accepteras i ekonomin (med tex LISA-projektets hjälp) och inflationsriskerna minskade kraftigt. Därmed halverades realräntan vilket sänkte kapitalavkastningskravet rejält. Vinsterna i näringslivet behövde därför inte vara så höga som i mitten av 1990-talet för att ge önskade investeringar. Ett "extra" utrymme för lönehöjningar hade bildats.

En stabilare lönebildning har således sänkt inflationsriskerna i ekonomin vilket medfört sänkt realränta och

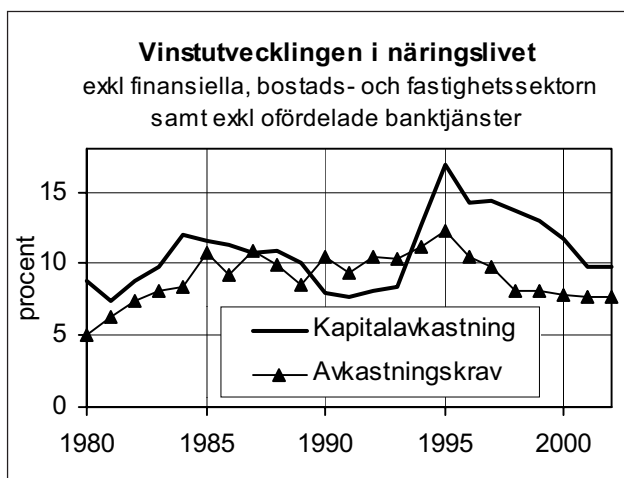

DIAGRAM 3.3.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar.

kapitalavkastningskrav i näringslivet. Därmed har ett "extra" utrymme för lönehöjningar skapats i storleksordningen 5 procent. Detta "extra" utrymme har nu i stor utsträckning tagits ut i löneförhandlingarna och är den främsta orsaken till den goda reallöneutvecklingen. Successivt har därför kapitalavkastningen ungefär sjunkit i takt med kapitalavkastningskravet. De senaste åren har kapitalavkastningen sjunkit snabbare och börjar nu närma sig den relativa nivå den bör ligga på.

Mellan 1994 och 2001 har lönerna i den privata sektorn ökat i genomsnitt med 4 procent per år, samtidigt som inflationen var 1,3 procent. Detta innebär reallöneökningar med 2,7 procent per år.

Utrymmet för reallöneökningar bestäms ytterst av produktivitetsutvecklingen i näringslivet, som har varit 2,2 procent per år. Reallöneökningarna har således varit 0,5 procent högre än produktivitetsutvecklingen. Denna högre löneökningstakt har finansierats av det "extra" löneutrymme som uppstod då realräntan halverades i den svenska ekonomin.

Man kan inte vänta sig en ytterligare sänkning av realräntan inom de närmaste 5 åren. Därför kan man inte heller vänta sig att avkastningskravet ska sjunka ytterligare, vilket innebär att i framtiden finns inget "extra" löneutrymme.

Belöningen för att lönebildningen på den svenska arbetsmarknaden väsentligt minskade inflationsriskerna har således nu betalats ut i form av reallöneökningar som under 7 år i genomsnitt låg 0,5 procent över produktivitetsutvecklingen per år. Detta blir totalt 3,5 procent av lönesumman och motsvarar idag drygt 30 miljarder kronor. Utslaget på alla löntagare innebär det i genomsnitt nästan 8000 kronor mer till varje löntagare under denna period (räknat före löneberoende skatter och avgifter).

Det har således funnits ett "extra" löneutrymme i den svenska ekonomin som har givit realekonomiska förutsättningar för en mycket hög svensk reallöneutveckling de senaste 5 åren. En lägre realränta har sänkt avkastningskraven och skapat utrymme för en stigande löneandel. Nu är dock realräntan nere på en långsiktigt rimlig nivå och avkastningen i näringslivet verkar vara väl avvägt mot avkastningskravet. I framtiden kan man inte räkna med en fortsatt fallande realränta och därför kommer det framöver inte heller att finnas något "extra" löneutrymme.

Vid ett eventuellt EMU-medlemskap existerar inte längre den svenska växelkursen. Skulle lönekostnaderna då öka mer, så återstår endast en smärtsam anpassningsprocess som innebär att lönekostnaderna måste sänkas relativt konkurrentländerna. Detta tar tid och medför sannolikt en längre period av hög arbetslöshet.

Den svenska lönebildningen står således inför stora utmaningar. Lönekostnadsutvecklingen måste på ett helt annat sätt än tidigare anpassas till den löneökningstakt som råder EU-länderna. Det finns inte alls samma utrymme för avvikelser som tidigare. Detta gäller framförallt vid ett deltagande i EMU, och då är det löneökningstakten i EMU-länderna som måste följas.

LÖNEÖKNINGSTAKTEN I EUROPA

Det är således betydligt mer nödvändigt än tidigare att den svenska löneutvecklingen följer den i EU-länderna. Detta innebär att det också är mycket väsentligt att veta hur mycket lönerna i EU ökar. Den internationella statistiken på detta område kan ge lite olika bild över detta, främst beroende på vilket lönebegrepp som används.

Från Eurostat (EU) erhålles lönekostnadsutvecklingen per timme i näringslivet, medan från Economic Outlook (OECD) erhålles lönekostnadsutvecklingen per anställd. EUs siffror kommer från de olika ländernas officiella förtjänstutvecklingsstatistik, medan OECDs siffror kommer från ländernas nationalräkenskaper och är beräknade utifrån lönekostnadssummor i hela ekonomin.

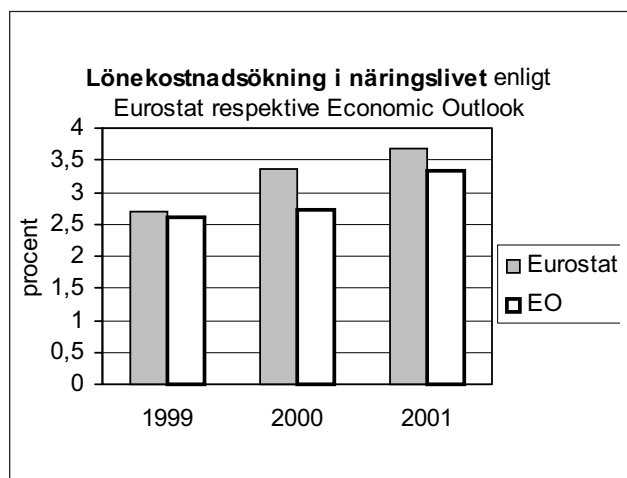

DIAGRAM 3:4. KÄLLA: Eurostat och OECD samt egna beräkningar.

Nationalräkenskapssystemet har som huvudskligt syfte att alla ekonomins variabler på ett konsistent sätt ska hänga ihop med varandra. Därför krävs en hel del avstämningar och korrigeringar av de inbördes posterna. Förtjänstutvecklingsstatistiken har som enda syfte att på ett så rättvisande sätt som möjligt mäta löneutvecklingen. Därför är förtjänstutvecklingsstatistiken att föredra framför nationalräkenskaperna då man önskar en bild över löneutvecklingen. Svagheten är att Eurostat inte gör några löneprognoser, vilket däremot Economic Outlook gör.

Statistik över förtjänstlöneutvecklingen kan även erhållas från Main Economic Indicators (OECD) samt från olika databaser som innehåller ländernas lönestatistik (tex Ecwin). En sammanställning över löneutvecklingen i de olika EU-länderna med utgångspunkt från Eurostat visas i tabellen.

Den svenska lönenormen bör utgå från löneökningarna i EU. Numera erhålles genom att väga ihop de olika ländernas löneökningstakter. För att erhålla den genomsnittliga löneökningstakten i EU ska lönesummevikter användas. I detta sammanhang har som approximation till detta använts sysselsättningsvikter.

Lönekostnadsutveckling i näringslivet i EU

	1999	2000	2001	2002	2003
Belgien	2,7	0,9	3,6	3,8	3,1
Danmark	4,3	3,7	4,3	4,1	4,2
Tyskland	2,0	3,5	2,6	2,9	3,1
Spanien	3,2	0,8	4,9	4,8	3,2
Frankrike	3,0	4,4	4,3	4,2	3,4
Irland	5,4	7,1	8,9	7,6	6,5
Italien	0,4	2,3	1,6	3,5	2,8
Luxemburg	2,8	4,7	5,8		
Nederländerna	3,2	5,0	5,1	5,1	4,1
Österrike	3,3	2,1	2,8	3,1	2,8
Portugal	3,8	3,8	3,6	3,7	3,7
Finland	3,4	3,6	4,9	3,8	3,9
Sverige	3,6	4,1	4,9	3,8	3,8
Storbritannien	4,1	4,3	4,3	4,0	4,2
EU-sysvägt	2,7	3,4	3,6	3,8	3,5
EMU-sysvägt	2,3	3,1	3,4	3,7	3,3
EU-expmvägt	3,0	3,4	3,9	3,8	3,6
EMU-expmvägt	2,6	3,2	3,7	3,8	3,4

TABELL 3:1

KÄLLA: Eurostat, Main Economic Indicators, Economic Outlook samt egna bedömningar

Vid ett eventuellt medlemskap i EMU bör lönenormen avse den genomsnittliga löneökningstakten i EMU-länderna. Det viktsystem som då används bör då i stället spegla de olika ländernas betydelse som konkurrenter till Sverige. För detta syfte ska därför sk konkurrenskraftsvikter användas. Som en approximation till detta har i detta sammanhang använts exportmarknadsvikter.

Lönenormen blir sålunda beroende av vilka länder som vägs ihop och vilket viktsystem som används. EMU-ländernas löneökningstakt har de senaste åren legat mellan 2 och 3,5 procent med tyngdpunkt på drygt 3 procent. Nästa år väntas lönerna i EMU-länderna öka med 3,3 procent. När konjunkturen stabiliserats kan man vänta sig en något högre löneökningstakt. EMUs inflationsmål kan uppskattas att ligga omkring 1,5 procent. En produktivitet utveckling i EMU på 2 procent per år innebär en långsiktigt balanserad lönekostnadsutveckling på 3,5 procent (= 2 + 1,5). Lönenormen bör då vara 3,5 procent.

Den svenska lönekostnadsutvecklingen har under andra halvan av 1990-talet legat över EMU-genomsnittet. Framförallt var lönekostnadsökningarna höga 1996. Denna utveckling och dess effekter har redan kommenterats. Genom en sannolikt tillfälligt hög lönekostnadsutveckling i EMU-länderna i år, ökar lönerna i Sverige och EMU i samma takt. Nästa år dämpas denna löneutveckling och ligger något under de svenska lönekostnadsökningarna.

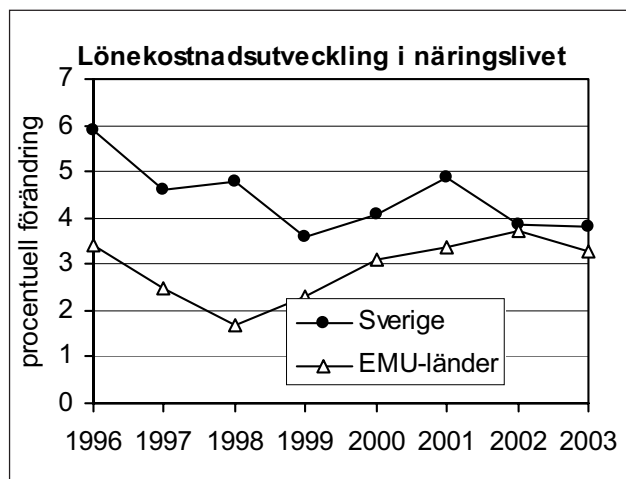

DIAGRAM 3.5.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

När lönerna ökar mer än normen, så medför detta i vanliga fall att även inflationen blir högre än i de övriga länderna. Vid fast växelkurs eller ett EMU-medlemskap medför detta en sk real appreciering av landets prisnivå. Detta medför att konkurrenskraften försämras, exporten dämpas och bytesbalansen försämras. Detta är inget akut problem om bytesbalansen visar på överskott och den högre inflationen är övergående.

Nedan visas en sammanställning över de länder som har högre inflation än genomsnittet, samt deras löneökningstakter och bytesbalans. Utifrån denna tabell kan vissa länder lyftas fram där lönebildningen för närvarande verkar vara ett problem eftersom bytesbalansen visar underskott. Dessa länder är Spanien, Irland samt Portugal. Sverige och Nederländerna har fortfarande en marginal för real appreciering eftersom bytesbalansen uppvisar ett relativt stort överskott, vilket tyder på att den nuvarande något högre löneökningstakten inte är ett akut problem. Däremot måste detta rättas till under de närmaste åren.

PRODUKTIVITETSUTVECKLING OCH LÖNEINFLATION

När lönekostnadsutvecklingen mäts per timme, ska även produktivitet utvecklingen mätas per timme. I Sverige görs beräkningar över antalet arbetade timmar. De flesta andra länder gör dock inte dessa beräkningar och för dessa kan således endast erhållas produktivitet utvecklingen per sysselsatt person, vilket därför måste användas vid länderjämförelser. Nackdelen med detta produktivitet mått är att det reagerar på förändringar i medelarbetstiden, vilket inte timlönerna gör. I diagrammet visas att den svenska produktivitet utvecklingen sedan mitten av 1990-talet varit högre än i de 9 viktigaste EU-länderna.

År 2001, procentuell förändring	Löner	Real- växelkurs	Bytes- balans %
Spanien	4,9	0,7	-2,6
Irland	8,9	1,5	-1,3
Nederländerna	5,1	2,6	3,1
Portugal	3,6	1,9	-9,2
Finland	4,9	0,2	6,5
Sverige	4,9	0,1	3,2

TABELL: 3.2

KÄLLA: Eurostat samt Economic Outlook

I den grad som löneutvecklingen överstiger produktivtetsutvecklingen uppstår löneinflation. Detta brukar benämnas ökning av enhetsarbetskostnaden, ULC. Löneinflation kallas också för den underliggande inflationen och är den huvudsakliga orsaken till inflation. Ett inflationsmål på 2 procent innebär att även löneinflationen ska vara 2 procent. ULC -utvecklingen har sedan mitten av 1990-talet varit högre i Sverige, vilket beror på att lönekostnadsutvecklingen har överstigit produktivtetsutvecklingen i högre grad än vad den gjort i EU-länderna. Under förutsättning att produktivtetsutvecklingen är likartad i Sverige och EMU-länderna, så innebär lönenormen att ULC -utvecklingen ska följa den i EMU-länderna.

Det finns ett historiskt samband mellan arbetslöshet och löneinflation. Detta handlar om att risken för att

löneinflationen blir hög ökar då arbetslösheten blir låg. En förklaring till detta är att vid låg arbetslöshet rekryteras en större del av de nyanställda från redan sysselsatta än vid hög arbetslöshet. Det krävs därför högre löner för att kunna rekrytera folk då arbetslösheten är låg jämfört med när den är hög.

Den högre lön som krävs vid låg arbetslöshet resulterar lätt i kompensationskrav från i första hand två håll: från de redan anställda i det företag som nyanställer och från de anställda i det företag som rekryteringen skedde ifrån.

Under 1980-talet när arbetslösheten var låg, var också löneinflationen hög. I takt med att arbetslösheten steg under 1990-talet sjönk löneinflationen. Från mitten av 1990-talet har arbetslösheten stadigt sjunkit men löneinflationen har ännu inte tagit fart. Detta tyder på att lönebilden i detta avseende fungerar bättre. Den framskrivning av ekonomin som görs är utgående från att lönebilden fortsätter att förbättras och kan hantera de spänningar som uppkommer då den totala arbetslösheten sjunker ned mot 5,5 procent.

Sysselsättningsgraden är nu (år 2002) 78 procent och den totala arbetslösheten ligger på nästan 6,5 procent. Detta resulterar i en löneinflation som är nästan 2,5 procent. Detta är långsiktigt för högt. Utmaningen i framtiden är att både öka sysselsättningsgraden och sänka arbetslösheten samt att samtidigt sänka löneinflationstrycket ned till 2 procent. Om vi ska delta i EMU krävs sannolikt att löneinflationen blir ännu lägre och hamnar ned mot 1,5 procent.

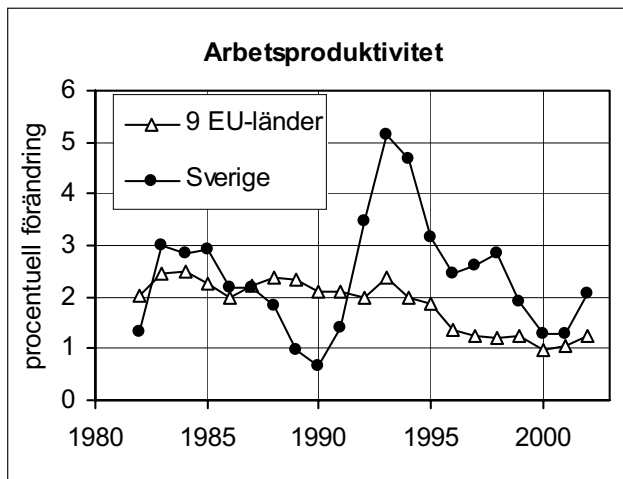

DIAGRAM 3:6.

KÄLLA: OECD samt egna beräkningar

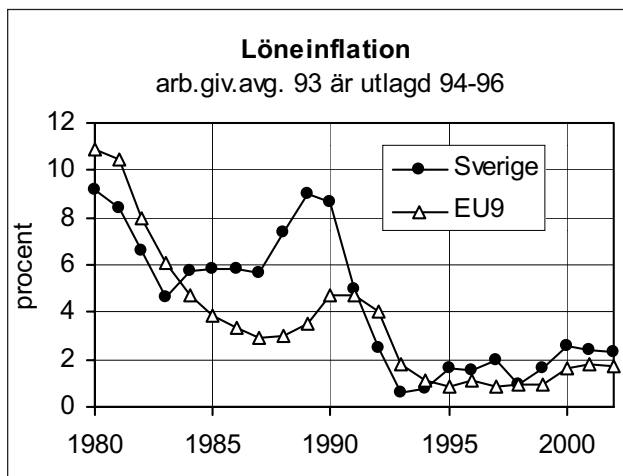

DIAGRAM 3:7.

KÄLLA: OECD samt egna beräkningar

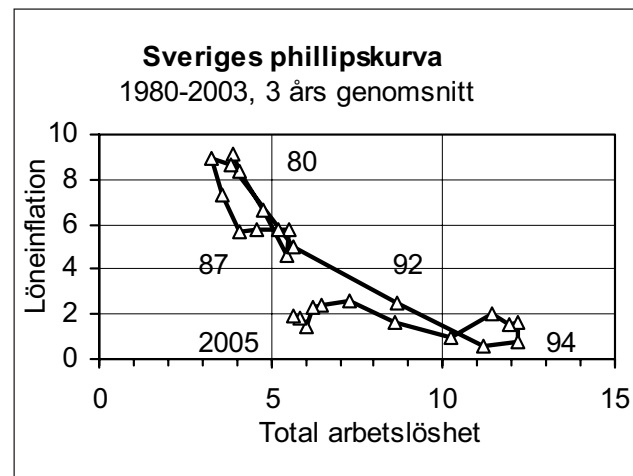

DIAGRAM 3:8.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

LÖNEUTVECKLINGEN FÖR ARBETARE RESPEKTIVE TJÄNSTEMÄN

Mellan 1994 och 1997 (beskriver ungefär avtalsperioden 1995-98), ökade i hela ekonomin arbetarnas och tjänstemännens löner ungefär likar mycket, något mer för arbetarna. Mellan 1997 och 2001 (beskriver ungefär avtalsperioden 1998-2001 och första året i senaste avtalsperioden 2001-2004) ökade tjänstemännens löner i årstakt 1 procentenhet mer än arbetarnas löner, 4,5 respektive 3,5 procent.

I både den privata och offentliga sektorn ökade mellan 1997 och 2001 tjänstemännens löner i genomsnitt 1 procent mer per år jämfört med arbetarnas löner. Mellan 1994 och 1997 skilde sig dock utvecklingen mellan den privata och offentliga sektorn. I den privata ökade arbetarnas löner 0,5 procent mer per år, medan i den offentliga var det tjänstemännens löner som ökade 0,5 procent mer.

Denna skillnad i löneökningstakt avser utgående lön. I begreppet arbetskostnad ingår kollektiva avgifter där en del är avtalade avsättningar till olika försäkringslösningar. När utvecklingen av lönekostnader jämförs blir skillnaderna mellan arbetare och tjänstemän ännu större. I näringslivet har tjänstemännens lönekostnader mellan åren 1997 och 2000 i genomsnitt ökat 2 procent mer än arbetarnas. Hitills i år har de dock ökat i ungefär samma takt. För offentliganställda finns ingen motsvarande statistik över arbetskostnader.

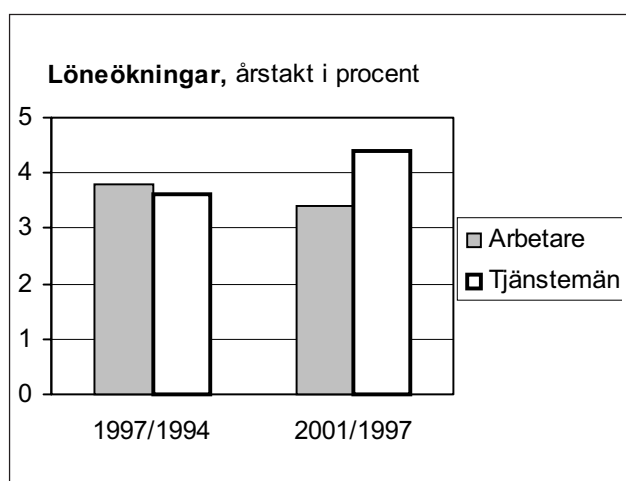

DIAGRAM 3:9.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Orsaken till att skillnaden i löneökningstakt mellan arbetare och tjänstemän blir större då kollektiva avgifter inkluderas, är att tjänstemännens avsättningar till ITP har ökat kraftigt. I diagrammet framgår att skillnaderna är mycket stora under år 1998. Tjänstemännens högre lönekostnadsökningar berodde främst på en kraftig ökning av ITP-avsättningar.

ITP är en tjänstepensionslösning främst för industrins och handelns tjänstemän. Genom att en stor del av övriga tjänstemän har hängavtal på dessa försäkringsvillkor eller liknande försäkringslösningar, kan man räkna med att lönekostnaderna hos de övriga privata tjänstemannakollektiven berörs på liknande sätt som i industrin och handeln.

Mellan 1997 och 2001 ökade de genomsnittliga ITP-avsättningarna från 7,6 procent på utgående lön till 12 procent. Detta innebar att tjänstemännens lönekostnader ökade i genomsnitt med 0,8 procent per år pga ökade avsättningar. I år beräknas den genomsnittliga avsättningen öka till 12,5 procent.

Avsättningarna till privatanställda arbetares tjänstepension låg tillfälligt 1997 på 3,9 procent och har sedan 1998 legat oförändrad på 3,5 procent. Arbetarnas lönekostnadsutveckling påverkas för närvarande inte alls av konstruktionen i deras tjänstepension.

Mellan 1997 och 2001 har således tjänstemännens lönekostnader i genomsnitt ökat 2 procent mer än arbetarnas. Ungefär hälften beror på att löneförhandlingarna har resulterat i en högre ökning av utgående

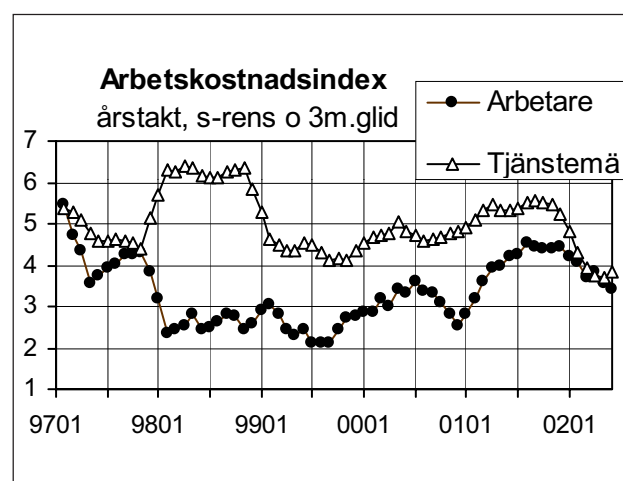

DIAGRAM 3:10.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

lön, men nästan lika mycket beror på automatiska avsättningar till ITP.

Mellan 1997 och 2001 ökade i genomsnitt produktiviteten i näringslivet med 2,3 procent och arbetarnas och tjänstemännens lönekostnader med 3,5 respektive 5,5 procent. Det innebar att inflationstrycket från arbetarnas lönekostnadsökning var 1 procent medan det var 3 procent från tjänstemännens.

Arbetarnas och tjänstemännens andel av totala lönesumman är 40 respektive 60 procent. Det innebär att arbetarnas lönekostnadsutveckling bidrog med 0,4 procentenheter till löneinflationen medan tjänstemännens bidrog med 1,8 procentenheter. Av dessa 1,8 procentenheter bidrog ITP-avsättningarna med 0,5 procentenheter till löneinflationen. Totalt var löneinflationen i genomsnitt under dessa år 2,2 procent.

Samhällsekonomiskt har det funnits utrymme för tjänstemännens högre lönekostnadsutveckling. Detta finns inte i framtiden, vilket kan skapa bekymmer för tjänstemännens löneutveckling. Om ITP-avsättningarna fortsätter att öka i framtiden i samma takt som tidigare, så innebär detta att nästan 0,5-1 procent av tjänstemännens löneutrymme skulle vara in-tecknat av ITP-avsättningar. Om inte lönerelationerna ska fortsätta att förändras mellan arbetare och tjänstemän, innebär detta att det framtida utrymme för tjänstemännens ökning av utgående lön är begränsat till 2,5-3 procent. Arbetarnas löneutrymme ska då vara 3,5 procent, i enlighet med lönenormen.

SYSSELSÄTTNINGsutvecklingen

Det har skett stora strukturella förändringar på den svenska arbetsmarknaden under 1990-talet, vilket kan förklara en del av tjänstemännens högre löneökningstakt. Tjänstemännen har ökat i antal samtidigt som arbetarna kraftigt har minskat. Detta har skett i både näringslivet och kommunerna.

I AKU-statistiken kan man erhålla en socioekonomisk indelning (SEI-indelning) av sysselsättningen, vilket ger möjlighet att beskriva sysselsättningsutvecklingen för arbetare respektive tjänstemän. Denna uppdelning har inte som huvuduppgift att göra en uppdelning i avtalsområden och vissa korrigeringar måste därför göras av statistiken. I gruppen "lägre tjänstemän" som är ca 200 000, så har ungefär 1/4 ett kollektivavtal som tecknats av ett LO-förbund. Dessa 50 000 lägre tjänstemän ska således anses som arbetare, då parallellt dras till utvecklingen enligt lönestatistiken. I diagrammen nedan har en sådan grov korrigering gjorts av nivåerna enligt SEI-indelningen.

Utvecklingen på hela arbetsmarknaden under 1990-talet har inneburit att arbetarna i antal minskat med 300 000 samtidigt som tjänstemännen ökat med 50 000. Detta har skapat ett marknadstryck på ändrade relativlöner mellan arbetare och tjänstemän till tjänstemännens fördel. Denna skillnad har nu stabiliserats och arbetarnas och tjänstemännens sysselsättning ökar nu i liknande takt. 1990 fanns det 200 000 fler arbetare än tjänstemän, nu är det nästan tvärtom. Tjänstemännen överstiger i antal arbetarna med 150 000.

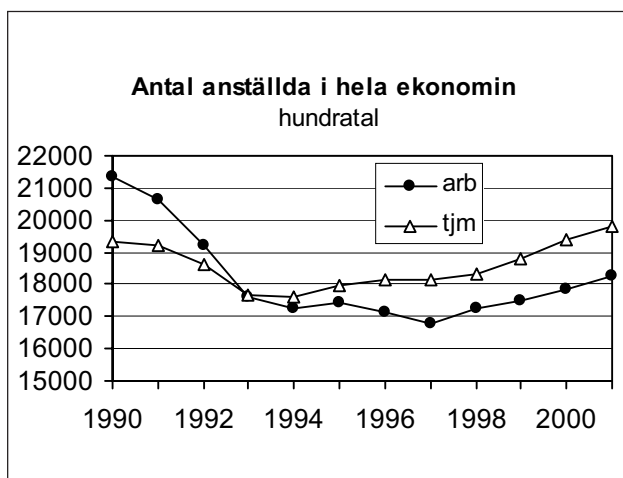

DIAGRAM 3.11.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

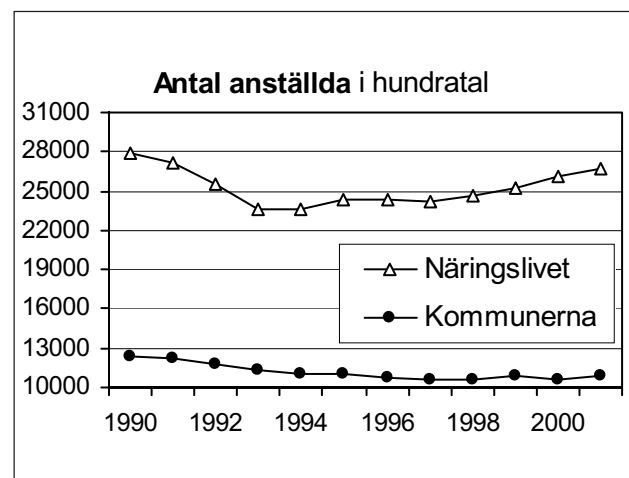

DIAGRAM 3.12.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

I den privata sektorn har de anställda sedan 1990 minskat med 120 000 personer, medan de anställda i kommunala sektorn minskat med 150 000 personer. Genom att det arbetar mer än dubbelt så många i den privata sektorn jämfört med den kommunala, blir utvecklingen i procent mycket olika. I den privata sektorn har sysselsättningen minskat med 4 procent medan den minskat med 12 procent i kommunerna.

Förloppen skiljer sig också åt. Sysselsättningsnedgången i början av 1990-talet var betydligt större i privata sektorn, men mot slutet av 1990-talet ökar den privata sysselsättningen medan den stagnerar i kommunerna.

LÖNEÖKNINGAR I KOMMUNERNA OCH SKATTEN

Lönerna har ökat långsammare i den kommunala sektorn jämfört med den privata, framförallt under avtalsperioden 1998-2001. Under de två senaste åren 2000-01 har dock lönerna ökat i samma takt som i den privata sektorn (se diagram nedan).

Kommunernas (primärkommuners och landstings) löner ligger nu 16 procent under den i övriga ekonomin. Kvinnors löner ligger totalt 20 procent under männens. I kommunerna är 80 procent av de anställda kvinnor, medan i övriga ekonomin utgör de 40 procent. Detta visar att de spänningar som finns i löneutvecklingen mellan kommuner och övriga ekonomin till stor del också är en spänning i löneutveckling mellan kvinnor och män. (I en bilaga till detta kapitel ges en utförlig beskrivning av lönerelationerna mellan kvinnor och män).

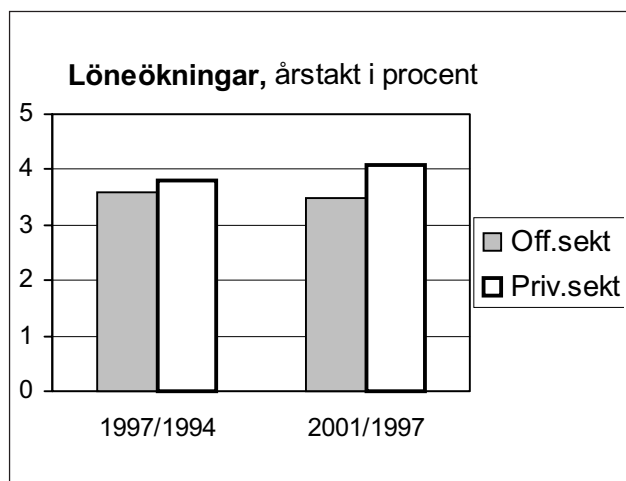

DIAGRAM 3:13.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Lönerna i kommunerna finansieras genom kommunalskatten. Detta innebär att relativt högre löneökningar i den kommunala sektorn inte kan finansieras genom konsumentprisökningar utan endast genom skattehöjningar. I den privata sektorn kan en relativt högre löneökning i en bransch finansieras med att man "tar från" konsumenterna genom en konsumentprisökning. Detta under förutsättning att denna relativlöneförändring accepteras av övriga samt att riksbankens inflationsmål inte är hotat.

När lönesummorna i kommunerna ökar i samma takt som i resten av ekonomin, finansieras kommunernas ökade utgifter för lönekostnader av de ökade kommunala skatteintäkterna. Ska lönesumman öka mer i kommunerna än i resten av ekonomin, måste detta finansieras genom att kommunalskatten eller statsbidragen ökar. (Kommunernas lönesumma ökar då kommunernas löner eller sysselsättning ökar).

I denna rapport räknas med att lönerna i den kommunala sektorn ungefär ökar 0,5 procent mer per år jämfört med resten av ekonomin, vilket innebär att det relativa löneläget år 2006 ligger på 86 procent. I beräkningarna har antagits att sysselsättningen också ökar 0,5 procent mer än resten av ekonomin, vilket innebär att den kommunala lönesumman skulle stiga 1 procent snabbare per år än i resten av ekonomin.

Detta innebär att de kommunala utgifterna för löner varje år kommer att öka 2,5 miljarder kronor mer än de kommunala skatteintäkterna. Om detta ska finansieras med kommunalskatten, måste den öka med 25 öre varje år som den kommunala lönesumman ökar 1

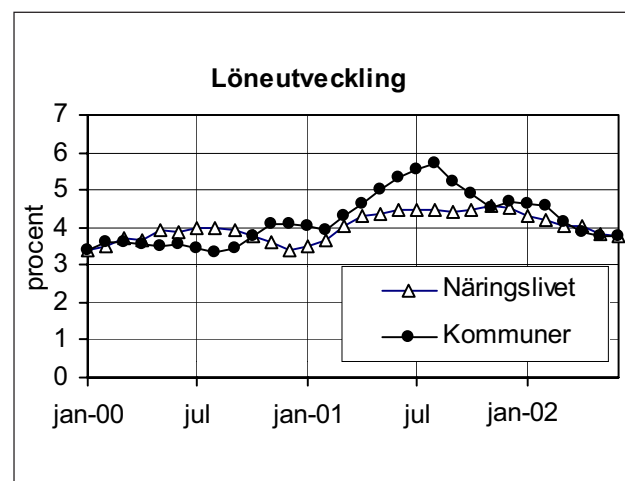

DIAGRAM 3:14.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

procent mer. En sådan utveckling under åren 2003-2006, innebär att kommunalskatten fram till 2006 måste öka med 1 krona. Skulle denna utveckling i stället finansieras över statsbudgeten, skulle detta år 2006 innebära en ökad budgetutgift på 10 miljarder kronor.

SLUTSATSER

Den lönenorm som innebär att löneutvecklingen på den svenska arbetsmarknaden ska följa den i EU-länderna gäller i hög grad fortfarande. De marginaler till avvikelser från denna norm som vi tidigare har haft finns inte i framtiden. Det är därför på ett helt nytt sätt nödvändigt att lönekostnadsutvecklingen följer den i EU-länderna. För närvarande ligger denna på 3,5 procent.

De svenska lönerna ökar för närvarande med nästan 4 procent. Den något högre löneökningstakten ger för närvarande inga akuta problem när vi har ett inflationsmål på 2 procent och flytande växelkurs. Inom ett par år måste dock takten ned.

Om vi ansluter oss till EMU, kommer det att bli absolut nödvändigt att den svenska lönekostnadsutvecklingen ligger i takt och då i stället följer den i EMU-länderna. Lönenormen bör då utgöras av ett konkurrensvägt genomsnitt, där ländernas löneökningstakter vägs in efter hur pass stora konkurrenter de är till den svenska ekonomin. Detta innebär sannolikt en lönenorm på 3,5 procent.

Vid ett eventuellt EMU-medlemskap, så kommer problemen med en för hög lönekostnadstakt smygande. Stora trögheter på den svenska arbetsmarknaden medför att det tar relativt lång tid innan effekterna på sysselsättningen blir uppenbara. Dessa trögheter medför att det också tar relativt lång tid att rätta till ett felaktigt lönekostnadsläge. Har väl arbetslösheten blivit hög, tar det lång tid innan den åter blivit låg.

En aktiv stabiliseringspolitik spelar en viktig roll för att skapa gynnsamma förutsättningar för att lönebildningen ska kunna hålla sig till den uppsatta lönenormen. För närvarande sköter den svenska riksbanken denna uppgift med hjälp av penningpolitiken. Ett eventuellt medlemskap i EMU innebär att stabiliseringspolitikens redskap försämras, eftersom Sverige då inte längre har en självständig riksbank med en nationell penningpolitik. Det krävs därför att finanspolitiken tar ansvar för stabiliseringspolitiken,

men man kan förvänta sig att det tar några år innan den fungerar effektivt. Därför måste arbetsmarknadens parter ta ett betydligt större ansvar än tidigare för att lönebildningen håller sig till lönenormen.

Det är ett lika stort misslyckande för lönebildningen att leverera för höga löneökningar som att leverera för låga. Det är inte lätt att avgöra löneutrymmet i framtiden. Dagens situation med en nationell riksbank som agerar effektivt, ger dock en möjlighet att korrigera för vissa felaktigheter. En för hög avtalad löneökningstakt skulle medföra att räntan höjs vilket minskar utrymmet för nyanställningar eller löneglidning. För låga avtalslöner skulle medföra att räntan sänks med motsatta effekter på arbetsmarknaden.

Vid ett deltagande i EMU finns inte längre riksbankens korrigeringsmekanism. Detta talar för att arbetsmarknadens parter då bör ställa in sig på kortare avtalsperioder för att inte ta för stora risker att löneläget efter en tid hamnar alltför fel.

Uppgiften att hålla löneökningarna i samma takt som i EU/EMU – länderna kommer sålunda att bli betydligt viktigare än tidigare, samtidigt som de institutioner som deltagit i lönebildningen blir svagare.

Förutom att hålla lönekostnadsökningarna i takt med lönenormen, ska lönebildningen inom lönenormens ramar lösa ett antal problem som alla riskerar att leda till en för hög lönekostnadsutveckling. Dessa problem är:

1. Sysselsättningsgraden ska bli väsentligt högre och arbetslösheten ska bli lägre.
2. Relativlönerna mellan arbetare och tjänstemän.
3. Relativlönerna mellan kommunerna och övriga arbetsmarknaden.
4. Relativlönerna mellan kvinnor och män.

Om huvudansvaret för lösningen på dessa problem överlämnas till den fria marknaden, så är sannolikheten stor att lösningen kommer att innebära större skillnader mellan löneinkomster och att den offentliga sektorns del i ekonomin blir mindre. En mindre offentlig sektor medför nästan alltid att skillnaderna i levnadsstandard blir större. Ett alltför stort inslag av marknadslösning på dessa områden är därför inte för-

enligt med arbetarrörelsens grundläggande värderingar. Därför krävs nya institutioner som tar huvudansvaret för hanteringen av dessa fyra problem.

I takt med att sysselsättningsgraden ökar och arbetslösheten sjunker, så ökar trycket hos företagen att höja lönerna mer för att klara rekryteringsproblemen. Det är därför väsentligt att den lönenorm som fastställts också accepteras av alla. Därför behövs en stark och sammanhållande institution för detta. Dagens Medlingsstitut är en lämplig institution att bygga vidare på.

Hur väl lönebildningen än lyckas följa lönenormen under normala omständigheter, kommer den aldrig att klara av detta om ekonomin blir överhettad. Vid ett eventuellt EMU-medlemskap, kan den svenska riksbanken inte längre sköta stabiliseringspolitiken. För att då undvika överhettning, krävs att någon annan institution tar ansvar för stabiliseringspolitiken och som också har kraftfulla redskap till sitt förfogande.

Finanspolitiken ska självklart då ha detta ansvar för stabiliseringspolitiken. Den har kraftfulla redskap att reglera allmän efterfrågan med: skattepolitik och utgiftspolitik. En mycket lämplig konjunkturregulator är momssatsen. För att minska riskerna för sk flaskhalsar på arbetsmarknaden har arbetsmarknadspolitiken en självklar roll.

För kunna nå en hög sysselsättning och låg arbetslöshet, krävs det dessutom att det inte föreligger stora spänningar på arbetsmarknaden. En hög sysselsättning och låg arbetslöshet riskerar alltid att utlösa underliggande spänningar och leda till inflationsdrivande lönekompen-sationskrav. För att lösa spänningarna mellan arbetare och tjänstemän behövs ett större samarbete mellan dessa kollektiv. Det föreligger redan i dag ett samarbete inom vissa branscher mellan arbetare och tjänstemän, men dessa institutioner räcker uppenbarligen inte till för att hantera relativlönespänningar mellan arbetare och tjänstemän.

För närvarande finns det ingen institution som hanterar relativlönespänningar mellan privat och kommunal sektor. En sådan framtida institution kan inte endast bestå av arbetsmarknadens parter utan måste dessutom innefatta representanter för det politiska systemet, eftersom relativlöneförändringar oftast kräver förändringar i skatteuttagets storlek.

Relativlönespänningar mellan kvinnor och män är i stor utsträckning en relativlönespänning mellan kommuner och övriga arbetsmarknaden och kan hanteras av samma institution. Men detta problem har dessutom ett stort inslag av diskriminering som kräver stora attitydförändringar.

Skulle nu ändå överhettning eller relativlönespänning på arbetsmarknaden bli så stora att lönekostnadsutvecklingen helt lämnar den satta lönenormen, så behövs en institution för att hantera denna situation. En sådan institution skulle kunna vara ett starkt strukturråd med buffertfond.

I strukturrådet måste arbetsmarknadens parter ingå. Dess främsta uppgift ska vara att uppnå breda lösningar i lönebildningen för att snabbt kunna återgå till önskad lönekostnadsnivå i enlighet med fastställd lönenorm. Till sin hjälp behövs sannolikt även finansiell styrka i form av en sk buffertfond.

De spänningar i lönebildningen som här har nämnts måste kunna hanteras innan man kan säga att den svenska lönebildningen är redo för EMU. De förslag till lösningar som har presenterats ska ses som diskussionsinlägg i försöken att kunna hantera dessa spänningar. ▲

Bilaga: Nu har kvinnorna hunnit ikapp... men inte vad gäller lönen

Löneskillnaderna mellan kvinnor och män har inte minskat på över 20 år trots att kvinnor under årens lopp handlat helt i linje med vad den s.k. humankapitalteorin rekommenderar, nämligen skaffat sig längre utbildning och längre arbetslivserfarenhet - humankapital - för att detta "borde" betala sig. Men för kvinnor som grupp har inte dessa ansträngningar lönat sig när man jämför med män som grupp.

I början av 1980-talet hade kvinnor en något kortare utbildning än män och mer än fem års kortare arbetslivserfarenhet. Det kunde då förklara en del av, men långt ifrån hela, löneskillnaden mellan könen. På de tjugo år som gått sedan dess så har den generella utbildningslängden stigit för båda könen men något mer för kvinnor. De har idag i genomsnitt t.o.m. en marginellt längre utbildning än män och en nästan lika lång arbetslivserfarenhet. Men i genomsnitt tjänar kvinnor fortfarande cirka 15-20 procent mindre än män om man räknar om deltidslöner till heltidslöner för att få jämförbarhet. Detta förhållande har alltså inte förändrats nämnvärt på över två decennier.

Sett ur ett längre perspektiv så kan man säga att kvinnors ansträngningar att skaffa sig mera humankapital i någon mån betalade sig fram till början av 1980-talet. 1968 hade anställda kvinnor och män som arbetade minst tio timmar i veckan i genomsnitt en lika lång utbildning. Det fanns förstås, precis som nu, stora skillnader i utbildningslängd inom grupperna, men i genomsnitt hade kvinnor och män knappt nio års skolutbildning. De kvinnor som jobbade 1968 skilde sig från det dåvarande stora antalet hemmafruar i det att de i genomsnitt hade en något längre utbildning. Därför hade de kvinnor som lönearbetade 1968 i genomsnitt en lika lång utbildning som männen. Att de lönearbetande kvinnornas utbildningslängd sedan sjönk något relativt männens berodde på det stora inflödet av kvinnor på arbetsmarknaden under 1970-talet. De kvinnor som flödade in hade alltså en kortare utbildning än männen och denna skillnad höll i sig i ett par årtionden. Skillnaderna mellan kö-

nen bland anställda som jobbade minst tio timmar per vecka var dock inte så stora. Den allmänna utbildningslängden har sedan dess i genomsnitt höjts rejält, från cirka nio år 1968 till knappt 13 år 2000, och den lilla skillnad mellan könen som föreligger nu är att kvinnors genomsnittliga utbildning för första gången är något längre än mäns.

Större förändringar har skett vad gäller minskade skillnader mellan kvinnors och mäns arbetslivserfarenhet. 1968 var skillnaderna mycket stora. Män hade i genomsnitt 23 års arbetslivserfarenhet medan kvinnor bara hade 15 år, en skillnad på hela åtta år. Skillnaderna var ungefär desamma 1974 men när nästan alla kvinnor väl kommit ut på arbetsmarknaden och börjat samla på sig arbetslivserfarenhet så började skillnaderna att krympa. År 2000 var den genomsnittliga skillnaden mellan mäns och kvinnors arbetslivserfarenhet endast drygt ett år.

Men allt detta har inte bidragit till att minska löneskillnaderna mellan könen de senaste två decennier. Det råder således olika belöningsystem för kvinnor och män på den svenska arbetsmarknaden.

Segregering mellan könen och att kvinnodominerade arbeten betalar sig sämre viktigaste faktorerna

Den viktigaste förklaringen till att kvinnor tjänar mindre än män är segregeringen mellan könen på arbetsmarknaden och att kvinnodominerade arbeten betalas mindre än mansdominerade. Lönen i yrken eller sektorer där en majoritet av de anställda utgörs av kvinnor är, så gott som utan undantag, lägre än i yrken eller sektorer som domineras av män även om t.ex. utbildningskraven är likartade.

Om man korrigerar lönestatistiken, inte bara för t.ex. utbildningsnivå och ålder utan också för sektor på arbetsmarknaden samt yrkesgrupp, så krymper löneskillnaderna mellan könen till cirka 8 procent. Den viktigaste förklaringen till skillnaderna mellan kvin-

nors och mäns löner står alltså att söka i de stora löneskillnaderna mellan olika yrkesgrupper. De sammantagna löneskillnaderna inom varje sektor är alltså större än skillnaderna inom de enskilda yrkesgrupperna som ingår i samma sektor.

Det kan ligga en fara i att konstanthålla för könsmässigt snävt definierade yrkesgrupper när man gör lönejämförelser, eftersom man då "förklarar bort" skillnader i tex avkastning på utbildning mellan kvinnor och män med att "mest kvinnor jobbar i yrke X, som

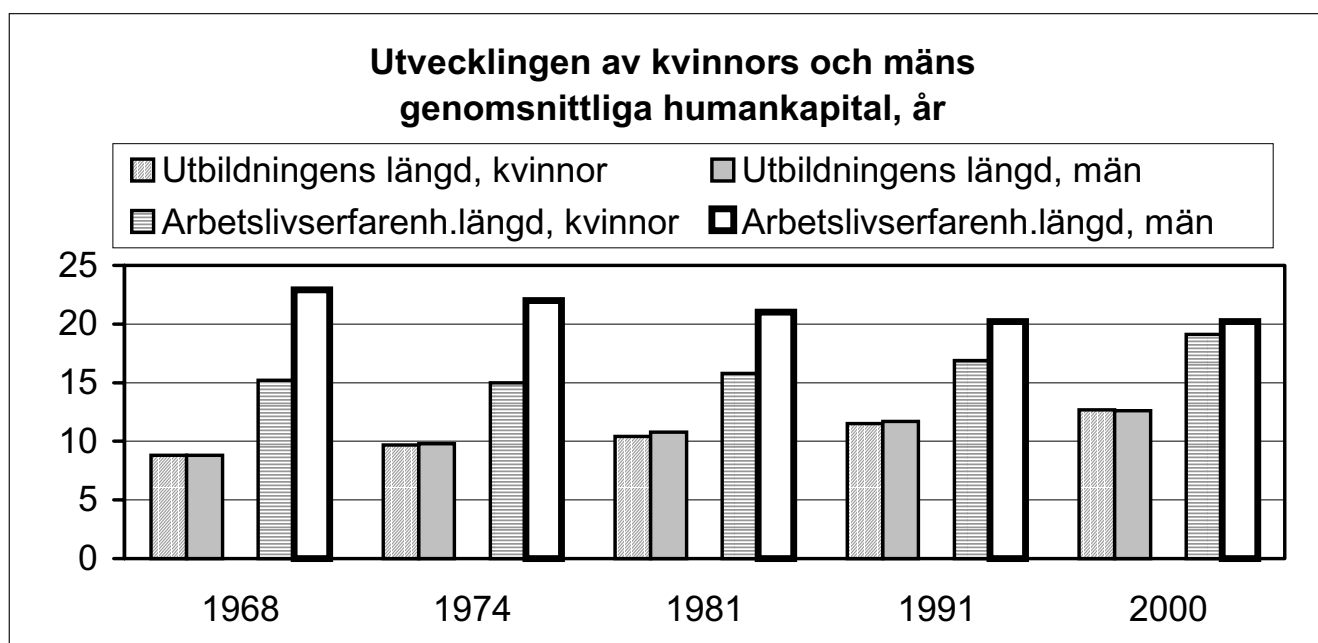

DIAGRAM 3:15.

KÄLLA: Välfärd och arbete i arbetslöshetens årtionde, SOU 2001:53 (kap. 4, le Grand, Szulkin och Tåhlin)
Not: Avser 19-65 år, anställda, arbetar minst tio timmar per vecka.

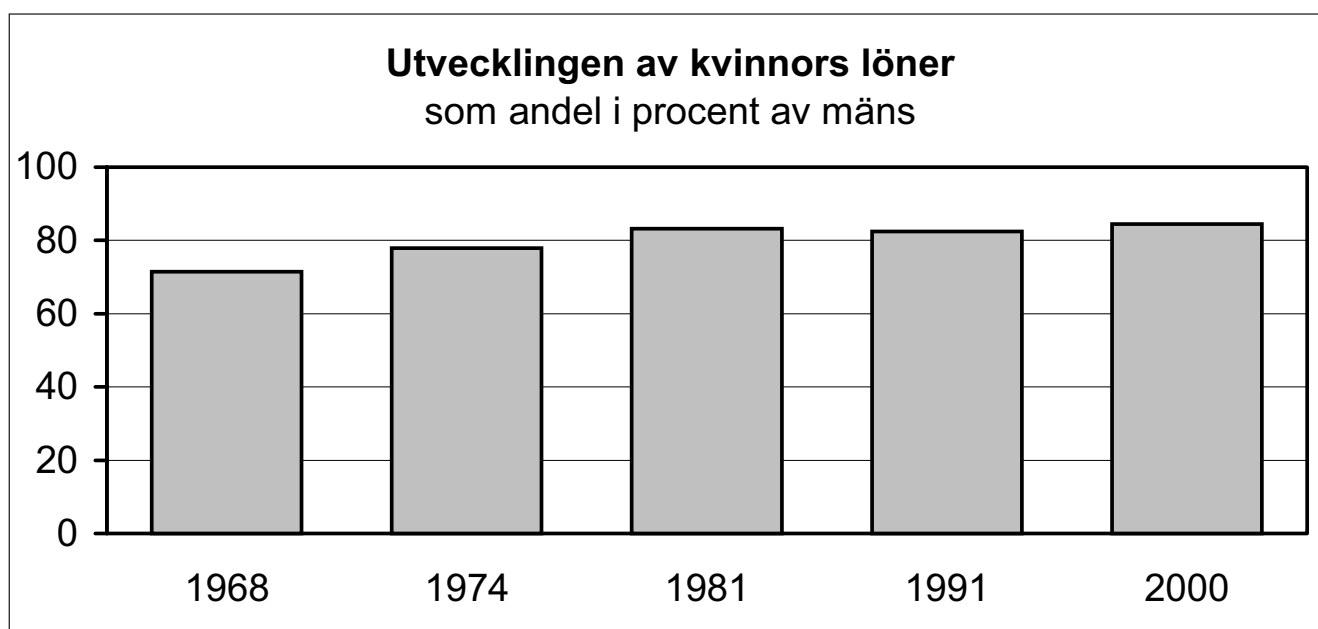

DIAGRAM 3:16.

KÄLLA: Underlag till Välfärd och arbete i arbetslöshetens årtionde, SOU 2001:53 (kap. 4, le Grand, Szulkin och Tåhlin)
Not: Avser 19-65 år, anställda, arbetar minst tio timmar per vecka.

ger en lägre avkastning på utbildning än yrke Y, där mest män jobbar”.

Det förklarar ju inte varför kvinnors utbildningsval ofta ger en lägre avkastning per utbildningsår än mäns utbildningsval. Detta kan också negativt påverka avkastningen på utbildningen för män som väljer att utbilda sig till ”kvinnliga” yrken. De får sannolikt en lägre avkastning per utbildningsår än om de valt att utbilda sig till ett traditionellt manligt yrke. Samma resonemang kan föras vad gäller olika hög avkastning på arbetslivserfarenhet.

LÖNEUPPGIFTER FRÅN SCB:S STRUKTURSTATISTIK

Här presenteras löneuppgifter från SCB:s strukturlöne-statistik för 2000 uppdelade på kvinnor och män i fyra olika huvudsektorer: privat sektor, primär- och landstings-kommunal sektor samt statlig sektor. Deltidslöner har omräknats till heltidslöner för att få jämförbarhet. Vidare har timlöner (tid- och prestationslön plus helglön) för arbetare i den privata sektorn omräknats till månadslöner för att få jämförbarhet med tjänstemannalönerna och arbetarlönerna i den offentliga sektorn.

I dessa olika huvudsektorer finns naturligtvis fler delsektorer och de mest skilda yrkesgrupper. Om man ser närmare på hur kvinnor och män är fördelade på olika lönegrupper så ser man att kvinnorna, i mycket större utsträckning än män, återfinns ibland de lägre avlönade, och spegelvänt, att män i mycket större utsträckning än kvinnor, återfinns ibland de högre avlönade.

I den privata sektorn så tjänar nästan 80 procent av de kvinnliga arbetarna högst 16 000 kronor per månad under det att endast drygt 35 procent av männen återfinns i detta löneintervall. Lönefördelningen för män är mer spridd än för kvinnor. Att män har en mer spridd lönefördelning än kvinnor är ett förhållande som återfinns inom samtliga huvudsektorer som här presenteras. Den privata sektorn är dominerad av män; drygt två tredjedelar är män. Kvinnliga arbetare tjänar i genomsnitt 87 procent av vad manliga arbetare tjänar.

I de primär och landstingskommunala sektorerna utgör kvinnorna 80-85 procent av de anställda. I båda sektorerna återfinns en större andel män än kvinnor i

de högre lönegrupperna. I den primärkommunala sektorn är det ingen skillnad mellan andelen kvinnor och män i låglönegrupperna medan det däremot är en något högre andel män än kvinnor bland de allra lägsta låglönegrupperna (en månadslön på högst 13 000 kronor) i den landstingskommunala sektorn. Detta avviker från mönstret för övriga huvudsektorer.

Det är relativt låga medellöner i dessa båda kvinno-dominerade sektorer men den är något högre i den landstingskommunala sektorn, 15 000 kr jämfört med 14 400 kr i den primärkommunala. Kvinnor tjänar i snitt något mindre än män i båda sektorerna men skillnaden är mycket liten i den landstingskommunala. Manliga arbetare som jobbar i dessa kvinno-dominerade sektorer tjänar i genomsnitt betydligt mindre, cirka 15 procent, än manliga arbetare som jobbar i den mansdominerade privata sektorn.

På tjänstemannasidan finns samma skevhet som på arbetsidan, att kvinnorna i mycket större utsträckning än män har de lägst betalda arbetena. Bland tjänstemännen i den privata sektorn tjänar två tredjedelar av kvinnorna högst 20 000 kronor per månad medan endast cirka en tredjedel av männen återfinns bland dessa löner. Kvinnor tjänar i genomsnitt 78 procent av vad män tjänar. Könsfördelningen i den privata sektorn är jämnare för tjänstemännen än för arbetarna. Lönespridningen är avsevärt större bland män än bland kvinnor.

Tjänstemännen i den primärkommunala sektorn har en betydligt mindre spridd lönefördelning än tjänstemännen i den landstingskommunala sektorn. I båda sektorerna är andelen kvinnor hög och kvinnorna dominerar bland låglönegrupperna och männen bland höglönegrupperna. Bland tjänstemännen i den primärkommunala sektorn tjänar kvinnorna 91 procent av vad män tjänar. Den stora skillnaden mellan genomsnittslöner för kvinnor och män i den landstingskommunala sektorn beror till stor del på att betydligt fler kvinnor än män är sjuksköterskor medan könsfördelningen bland läkarna är mindre skev.

Även i den statliga sektorn är det en kraftig dominans av kvinnor bland de lägre avlönade. 54 procent av kvinnorna tjänar högst 18 000 kronor per månad under det att endast 26 procent av männen ligger i detta intervall. I genomsnitt tjänar statligt anställda kvinnor tjänar 84 procent av vad statligt anställda män

"Löner 2000, uppdelade på sektor och könstillhörighet"

Arbetare i privat sektor

	Andel av anställda	Genom snittlig månadslön	Kvinnors lön i % av mäns
Kvinnor	30	15 200	87
Män	70	17 600	
Totalt	100	17 000	

Arbetare i primärkommunal sektor

	Andel av anställda	Genom snittlig månadslön	Kvinnors lön i % av mäns
Kvinnor	85	14 300	96
Män	15	14 900	
Totalt	100	14 400	

Arbetare i landstingskommunal sektor

	Andel av anställda	Genom snittlig månadslön	Kvinnors lön i % av mäns
Kvinnor	80	15 000	99
Män	20	15 100	
Totalt	100	15 000	

Statlig sektor (samtliga)

	Andel av anställda	Genom snittlig månadslön	Kvinnors lön i % av mäns
Kvinnor	46	19 800	84
Män	54	23 600	
Totalt	100	21 900	

TABELL: 3:3

tjänar. Knappt hälften av de statligt anställda är kvinnor så könsfördelningen är någorlunda jämn.

GLASTAK FÖR KVINNORS RELATIVLÖNER?

Vad denna översikt visar är att kvinnor, trots att de numera i genomsnitt har tom en marginellt längre utbildning och en nästan lika lång arbetslivserfarenhet som män, så gott som alltid återfinns bland de lägre avlönade grupperna på arbetsmarknaden.

Vidare, i sektorer där kvinnorna dominerar som andel anställda så är det generella löneläget betydligt

Tjänstemän i privat sektor

	Andel av anställda	Genom snittlig månadslön	Kvinnors lön i % av mäns
Kvinnor	44	20 500	78
Män	56	26 400	
Totalt	100	23 800	

Tjänstemän i primärkommunal sektor

	Andel av anställda	Genom snittlig månadslön	Kvinnors lön i % av mäns
Kvinnor	73	18 700	91
Män	27	20 600	
Totalt	100	19 200	

Tjänstemän i landstingskommunal sektor

	Andel av anställda	Genom snittlig månadslön	Kvinnors lön i % av mäns
Kvinnor	80	20 100	67
Män	20	29 900	
Totalt	100	22 100	

KÄLLA: SCB:s strukturlönestatistik 2000 samt egna beräkningar

lägre än i sektorer där män dominerar. Det går alltså inte att förklara dessa löneskillnader med att kvinnor i genomsnitt skulle vara sämre utbildade och ha betydligt kortare arbetslivserfarenhet än män.

Är detta då en slump? Är det kvinnor som är korkade när de söker sig till yrken där såväl utbildning som arbetslivserfarenhet betalar sig sämre än i mansdominerade yrken? Eller värderar vi yrken som domineras av kvinnor lägre än mansdominerade yrken? Gäller det senare så sitter kvinnorna i en rävsax: Om andelen kvinnor i ett yrke stiger så kan de räkna med att relativlönen sjunker över tiden.

Finns det ett glastak för kvinnors relativlöner? Det faktum att kvinnor i genomsnitt nu tom har en något längre utbildning – en form av humankapital – än män och att en nästan lika lång arbetslivserfarenhet – en annan form av humankapital – än män har inte återspeglat sig i krympande löneskillnader mellan könen. Alltså råder det skilda belöningssystem för kvinnor och män på den svenska arbetsmarknaden, där kvinnorna som grupp missgynnas.

FRAMTIDA FÖRÄNDRINGAR

Den demografiska utvecklingen kommer att innebära att marknadskrafterna verkar i positiv riktning för löntagare som arbetar inom sektorn kommunala tjänster. Av dessa är 80-85 procent kvinnor. I Sverige går utvecklingen allt mer mot en åldrande befolkning vilket kommer att minska antalet sysselsatta per person i ej arbetsför ålder. Om fem år beräknar AMS att antalet ålderspensionsavgångar kommer att överstiga antalet nyttillträdande på arbetsmarknaden, alltså antalet unga som träder in i sysselsättning efter studier. Detta förhållande bedöms inte förändras utan glappet bedöms tvärtom öka över tiden. Märk att i denna beräkning ligger det inte någon antagen sysselsättningsstillväxt som de unga också skall fylla platserna i utan helt enkelt att de unga tillträdande inte är tillräckligt många för att räcka till ens för att fylla de platser som äldre anställda har och som blir vakanta då de går i pension.

Ungefär samtidigt som detta inträffar, runt 2007, så bedömer vi att sysselsättningsutvecklingen kommer att stagnera på grund av svårigheter att få tag på arbetskraft. Man kan då tala om en generell brist på arbetskraft, även om vi bedömer att arbetskraftsdelta-gandet ökar något fram till 2006.

En viktig faktor i detta sammanhang är att i takt med att befolkningen åldras så växer också kraven på resurser inom offentliga tjänster, dvs vård och omsorg, hälso- och sjukvård, samt utbildning. Pensionsavgångarna kommer att vara betydande i hela ekonomin men i sektorn offentliga tjänster kommer de att vara större än i de övriga sektorerna. Till och med 2015 bedömer AMS att cirka 40 procent av de som är sysselsatta i denna sektor idag kommer att gå i ålderspension. Utöver dessa avgångar bedöms cirka 80 000 individer lämna branschen permanent på grund hälsoskäl. Dessa avgångar, sammanlagt på över en halv miljon personer, kommer inte att kunna täckas av tillskottet från individer som har relevanta gymnasie-

och högskoleutbildningar. En omdimensionering av vuxenutbildningen mot denna sektors yrken kommer att bli nödvändig om man skall få en ökad sysselsättning i denna sektor.

Man kan dock fråga sig hur attraktiva dessa utbildningar kommer att bli; om personer vill jobba i denna sektor och inte väljer en annan yrkesbana på grund av det dåliga löneläget. Det är en sak – ett stort livsbeslut – att välja att byta yrkesbana när man arbetat där i, säg, 15-20 år, för att man är missnöjd med lönen. Det är ett betydligt mindre beslut att välja att inte gå en utbildning som leder till ett låglöneyrke. Om man önskar en sysselsättningsförbättring i den kommunala sektorn kommer förbättringar av sektorns relativa löneläge att krävas.

Som ett räkneexempel kan anges att en höjning av det relativa löneläget i den kommunala sektorn med 2 procentenheter på fyra år (procentenhet per år), om den skall finansieras via kommunalskatten, innebär en höjning av kommunalskatten på totalt cirka 1 krona, dvs med cirka 25 öre per år, givet att sysselsättningsutvecklingen i den kommunala sektorn ökar 0,5 procent mer per år än i resten av ekonomin (vilket är vår bedömning). Beräknat på en genomsnittlig lön för offentligt anställda arbetare respektive tjänstemän innebär en kommunal skattehöjning på totalt 1 krona en ökning med sammanlagt 1500-1600 kronor respektive 2200-2300 kronor per år. För privat anställda arbetare respektive tjänstemän innebär det i genomsnitt en sammanlagd kommunalskatteökning med 1800-1900 kronor respektive 2600-2700 kronor per år (räknat på löneläget 2000). Den förstärkning av växelkursen som vi bedömer inträffa innebär att löneutrymmet i den konkurrensutsatta sektorn blir mindre än under tidigare år. Denna krympning kommer att ske samtidigt som den eventuella kommunalskattehöjningen. ▲

